

Karlova Univerzita
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem ve vybraných základních
školách v Praze

Education students with different motherly language in selected elementary
schools in Prague

Bc. Jana Andrlé

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem ve vybraných školách v Praze potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 13. 7. 2018

.....

podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především PhDr. Zbyňku Němcovi, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a metodické vedení mé závěrečné diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat vedení, pedagogickým pracovníkům základních škol i ostatním kolegům za poskytnutí cenných informací. Také bych chtěla poděkovat svému manželovi za pomoc a obzvláště trpělivost, kterou se mnou během psaní této práce měl.

ABSTRAKT

Diplomová práce přibližuje vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem v České republice. V teoretické rovině vysvětluje obecnější pojmy týkající se migrace, ale i pojmy vztahující se ke vzdělávání žáků cizinců. Dále přibližuje počty žáků cizinců jak na českých základních školách, tak na základních školách na území hlavního města Prahy. Práce popisuje školskou legislativu, týkající se vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, možnosti financování nadstandardní výuky češtiny jako druhého jazyka a také seznamuje s nestátními neziskovými organizacemi, které jsou v tomto směru aktivní. V praktické rovině se práce zaměřuje na různé systémy vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem ve třech základních školách na území hlavního města Prahy. Práce popisuje, jak jednotlivé školy organizují výuku češtiny jako druhého jazyka, jaká poskytují podpůrná opatření ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, jaké speciální studijní materiály používají a jaké nadstandardní služby pro tyto žáky nabízejí. Text srovnává tyto školy a navrhuje možná zlepšení organizace vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na jednotlivých základních školách.

KLÍČOVÁ SLOVA

Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, žák-cizinec, čeština jako druhý jazyk, základní škola, integrace, inkluze, multikulturní výchova, školská legislativa.

ABSTRACT

This diploma thesis describes education students with different motherly language in the Czech Republic. On a theoretical level, it explains more common concepts of migration, as well as concepts related to the education of foreign students. It also introduces the number of foreign students attending Czech primary schools and primary schools in the capital city of Prague. The thesis describes the school legislation concerning education students with different motherly language, financing possibilities of the Czech language courses, and also presents with non-governmental non-profit organizations active in this field. On the practical level, the thesis focuses on different systems of education of students with a different motherly language in three primary schools in the capital city of Prague. The thesis describes how individual schools organize teaching of Czech as a second language, which support measures in the education of students with a different motherly language they provide, what special study materials they use and what extra services they offer to these students. The text compares these schools and suggests a possible improvement in the organization of education of students with a different motherly language at individual elementary schools.

KEYWORDS

Education students with different motherly language, student-foreigner, czech as second language, elementary school, integration, inclusion, multicultural education, school legislation in Czech Republic.

Obsah

1 Úvod	8
2 Žáci s odlišným mateřským jazykem	10
2.1 Akulturace cizinců	10
2.2 Žáci-cizinci na základních školách hlavního města Prahy	13
2.3 Žáci-cizinci na území České republiky	17
3 Podpůrná opatření ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a legislativní ukotvení ..	18
3.1 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání	18
3.2 Vyhláška 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a její novelizace	20
3.2.1 Podpůrná opatření prvního stupně	21
3.2.2 Podpůrná opatření druhého stupně	23
3.2.3 Podpůrná opatření třetího stupně	24
3.3 Vyhláška 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky a její novelizace	26
4 Financování výuky češtiny jako druhého jazyka	28
4.1 Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka	28
4.2 Rozvojový program podpora vzdělávání cizinců ve školách pro rok 2018	28
4.3 Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování – šablony pro MŠ a ZŠ	30
4.3.1 Personální podpora	30
4.3.2 Osobnostně sociální a profesní rozvoj pedagogů	31
4.3.3 Spolupráce s rodiči žáků	34
4.3.4 Extrakurikulární rozvojové aktivity	35
4.4 Program podpory vzdělávacích aktivit národnostních menšin	36
4.5 Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním	37
5 Neziskové organizace aktivní ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem	37
5.1 Meta, o.p.s.	37
5.1.1 Projekt: Češtinou k inkluzi	39
5.2 Centra na podporu integrace cizinců	43
5.3 Centrum pro integraci cizinců, o. p. s.	44
5.4 Poradna pro integraci	44
5.5 Nová škola, o. p. s.	46
5.6 InBáze	46
5.7 Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)	48

5.8 Proxima Sociale, o. p. s.	48
5.9 Diakonie.....	49
5.10 Varianty	49
6 Cíle výzkumu.....	51
7 Metodologie výzkumného šetření.....	52
8 Popis sledovaných škol.....	53
8.1. Charakteristika základní škola A	53
8.1.1 Školní vzdělávací program - český jazyk pro žáky cizince	55
8.1.2 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole A	57
8.2 Charakteristika základní školy B	59
8.2.1 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole B.....	61
8.2.2 Projekt Češtinou k inkluzi na základní škole B	63
8.3 Charakteristika základní školy C	64
8.3.1 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole C.....	66
8.3.2 Projekt Češtinou k inkluzi na základní škole C	67
9 Popis dat	70
9.1 Speciální materiály pro výuku žáků s odlišným mateřským jazykem.....	70
9.1.1. Speciální učebnice a softwarové programy	70
9.2 Podpůrná opatření pro žáky s odlišným mateřským jazykem	70
9.2.1 Plán pedagogické podpory.....	71
9.2.2 Výuka češtiny jako druhého jazyka	71
9.2.3 Personální podpora asistentem pedagoga	72
9.3 Nadstandardní podpora pro žáky s odlišným mateřským jazykem	72
9.3.1 Financování nadstandardních služeb	73
9.3.2 Projekty pro podporu začlenění žáků-cizinců.....	74
9.3.3 Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi	74
10 Diskuse	76
11 Doporučení pro praxi.....	77
12 Seznam použitých informačních zdrojů	79
13 Seznam příloh	82

1 Úvod

Téma vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem bylo zvoleno hned z několika důvodů. Prvním je ten, že autorku tato problematika zajímá. Druhým proto, že se jedná o aktuální téma, neboť počet žáků cizinců na českých školách neustále roste. Třetí důvod je takový, že na jedné z vybraných škol sama autorka působí a této problematice se věnuje. Je velice důležité věnovat tomuto tématu pozornost, neboť harmonická heterogenní společnost je snem každého z nás.

Ve vzdělávání žáků cizinců jsme u nás, v České republice, teprve na cestě. Popisované školy se věnují vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, proto si je autorka vybrala. Základní škola B a základní škola C jsou zapojeny do projektu Češtinou k inkluzi, který bude v práci popsán. Zatímco základní škola A má vlastní svébytný školní vzdělávací program pro žáky cizince.

V úvodu práce se seznámíme s pojmy, které se týkají cizinců a jejich akulturace, poté se předsuneme k pojmům přibližující vzdělávání žáků-cizinců. Dále se seznámíme s počty žáků-cizinců na pražských školách a představíme si deset nejpočetnějších národnostních menšin na českých základních školách.

Diplomová práce se věnuje školské legislativě, která se týká žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Do této skupiny můžeme zařadit i vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Konkrétně práce poznamenává zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), vyhlášku č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky a vyhlášku č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Další kapitolu tvoří souhrn možností financování nadstandardní výuky češtiny jako druhého jazyka. Zmiňuje se o Systémové podpoře výuky češtiny jako druhého jazyka, Rozvojovém programu podpory vzdělávání cizinců ve školách, Podpoře škol formou projektů zjednodušeného vykazování (Šablony), Programu podpory vzdělávacích aktivit národnostních menšin a Asistentovi pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

Důležitou součástí práce jsou neziskové organizace, které jsou aktivní ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Organizace pomáhají buď přímo žákům-

cizincům nebo pedagogům, kteří tyto žáky vyučují. Větší pozornost věnuje práci organizaci Meta, o.p.s. a jejímu projektu Češtinou k inkluzi.

Hlavním cílem práce je zjistit, jakým způsobem je provedena organizace vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem ve vybraných základních školách na území hlavního města Prahy.

Pro metodologii výzkumného šetření byl zvolen kvalitativní výzkum. Autorka dále použila metodu analýzy dokumentů a semistrukturovaného rozhovoru.

Dále jsou popsány tři vybrané základní školy na území hlavního města Prahy. Charakteristika se věnuje velikosti školy, složení pedagogického sboru a počtu žáků s odlišným mateřským jazykem ve školním roce 2016 / 2017 a 2017 / 2018. Dále popisuje organizace, se kterými škola spolupracuje, především ty, které se věnují vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Práce líčí systém výuky češtiny jako druhého jazyka na těchto třech pražských školách. Také popisuje formu a aplikaci průřezového tématu multikulturní výchovy, která je důležitá především v rámci vzdělávání žáků z odlišného etnického prostředí. Také popisuje různé projekty a nadstandardní péči o žáky s odlišným mateřským jazykem, především projekt Češtinou k inkluzi, který probíhal na základní škole B a základní škole C.

Práce by mohla přinést nové typy na systematizaci nejen výuky češtiny jako druhého jazyka, ale především na různé typy podpory, které může škola žákům-cizincům poskytnout. Poukazuje na důležitost spolupráce mezi školou, školským poradenským zařízením a různými organizacemi, věnujícími se integraci cizinců.

2 Žáci s odlišným mateřským jazykem

Na úvod zde máme vysvětlené pojmy, týkající se tématu akulturace cizinců a vzdělávání žáků cizinců. Jsou důležité pro uvedení do celé problematiky. Dále se podíváme na počty žáků-cizinců na pražských základních školách a počty žáků-cizinců na základních školách v České republice.

2.1 Akulturace cizinců

Adaptaci můžeme shrnout jako společenský proces přizpůsobení se jedince odlišnému sociálnímu prostředí, než ve kterém je zvyklý žít. Z pohledu žáků-cizinců se jedná o navyknutí si novým způsobům života, mnohdy mohou být obdobné jako v domácké zemi, jindy však zcela rozdílné. Dle Jandourka (2001) se jedná o výsledek začleňování jedince do struktury sociálních vztahů. Jako vyšší stupeň lze chápat **asimilaci**, kdy menšinová společnost absolutně přijímá většinovou kulturu. Švarcová (2008) asimilaci definuje jaksi jednostranně, jakoby menšina ztrácela svou etnicitu a plně přijala majoritní kulturu. Naopak Jandourek (2001) zdůrazňuje možnost mísení, kdy může i většinová kultura být ovlivněna kulturou menšiny.

Dle Průchy (2001, podle Švarcová, 2008) se **integrací** rozumí taková adaptace, při níž si nově příchozí skupina chce udržet kontakt s majoritou, nicméně je pro ní velmi důležité udržení si vlastní kultury. Kroupová (2016) popisuje především integraci žáků s handicapem, ale dle pojetí žáků s odlišným mateřským jazykem ji můžeme chápat jako soužití žáků z minority a majority tak, že se učí jeden od druhého. Není rozdíl mezi jedincem z majority a minority, neboť jsou součástí jednoho celku. Je to stav, kdy se totálně naplnila vzájemná sociální adaptabilita. Zato **inkluzi** podle Jandourka (2001, str. 107) je možno chápat jako vyšší stupeň integrace, kdy „každý z nás je nějak odlišný, každý potřebuje a má právo na individuální přístup“ (Jandourek, 2001, str. 107). Jandourek zde zmiňuje P. L. Bergera (1999) kdy „jedna z možných pozic v dialogu kultur, kdy je sice vlastní kultura považována za centrální, ale konkurenčnímu přístupu jsou přiznány pravdivé informace, které je možno zahrnout do vlastního pojetí“ (Jandourek 2001, str. 107). Kroupová (2016, str. 28) zdůrazňuje, že jde o proces, který mimo jiné zvyšuje participaci na učení a snižuje vyloučení v oblasti edukačního procesu, a dále uvádí, že inkluze „zahrnuje změny a úpravy obsahu, přístupů, struktur a strategií, které vycházejí z jednotné vize, že společná edukace všech dětí bez rozdílu je povinností a zodpovědností

celého systému“. Scholz (2007, podle Kroupové, 2016) zdůrazňuje ideu inkluze v edukačním procesu jako vyšší stupeň integrace, kdy heterogenita je vnímána jako normalita.

Podle Průchy (2013) **integrované vzdělávání** jsou přístupy a způsoby zapojení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do hlavních proudů vzdělávání. Můžeme jej stupňovat, a to od oddělených speciálních tříd, kdy se žáci s odlišným mateřským jazykem vyučují českému jazyku ve specializované třídě, do plné integrace v kmenové třídě, například dopomocí asistenta pedagoga. Vyšším stupněm integrovaného vzdělávání je **inkluzivní vzdělávání**, které je možné nazvat také společné vzdělávání všech zúčastněných. Dle Průchy (2013) jde o vzdělávání, které začleňuje všechny děti do běžných škol. Spilková (2005, str. 35) uvádí jako „spravedlivý a rovný přístup ke vzdělávacím příležitostem pro všechny“. Je důležité při neúspěchu hledat bariéry v systému, který není dostatečně otevřený potřebám jednotlivce. Každé dítě má unikátní charakter, zájmy, schopnosti a vzdělávací potřeby a je důležité to brát na vědomí.

Interkulturní výchova se zabývá pedagogickým působením na jedince se zřetelem na odlišnosti (a to především sociokulturní, biologické, ekologické, rasové či náboženské). Zato **multikulturní výchova** prostřednictvím vzdělávání usiluje o způsobilost lidí chápat a respektovat ostatní kultury. Snaží se eliminovat etnické a rasové předsudky. Povzbuzuje toleranci a akceptaci odlišnosti. Multikulturní výchova je zařazena jako průřezové téma v rámcovém vzdělávacím programu (Průcha, 2013 ,str.161).

Kulturu chápeme jako způsoby chování, normy, hodnoty a tradice, které sdílí sociální skupina na určitém území. Jedná se jak o materiální (výtvoř), tak především o nemateriální složky (ideje, hodnoty, morální normy). **Majorita** je většinová společnost, tedy sociální skupina žijící na jednom území (státě) a mající společné hodnoty, normy, tradice, aj. Oproti majoritě zde stojí **minorita**, čili **národnostní menšina**. Ta je podle zákona o právech příslušníků národnostních menšin (zákon č. 273/2001 Sb., § 2, odstavec 1) je vymezena jako společenství občanů České republiky, kteří žijí na území České republiky, ale odlišují se od ostatních zpravidla společným etnickým původem. Kroupová (2016) dodává, že tato skupina může být znevýhodňována, a nebo se stát objektem předsudků ze strany majority.

Konstrukt, který rozčleňuje lidskou populaci na základě fyzických vlastností, se nazývá **rasa**. V poslední době se od tohoto termínu upouští. Podle Jandourka (2001) je

vazba mezi fyzickými znaky a psychickými vlastnostmi značně zastřena kulturními vlivy. Na základě tvrzení některých antropologů je rasa nevhodně zvolené kritérium pro třídění populace. Různorodost populace je zřejmě způsobena adaptací na odlišná prostředí.

Etnikum je skupina lidí, kteří se odlišují etnicitou, čili souhrnem kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových faktorů. Také se odlišují svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a tím, že jsou vnímáni druhými lidmi jako etnicky odlišní. Někdy se může používat ve smyslu národnostní menšiny. Etnikum nerovná se národ, ale ani rasa. Vyznačuje se především odlišností hodnot, norem a chování. S tím souvisí **etnické faktory ve vzdělávání**, které vyjadřují skutečnost, že etnické skupiny jsou ve vzdělávacím systému častým jevem, na který je nutné patřičně reagovat. Průcha (2013) vyčleňuje dva typy etnických problémů ve vzdělávání. Na jedné straně zmiňuje problémy s již dlouhodobě usídlenými etnickými skupinami na daném území (u nás například Romové), na straně druhé poukazuje na problémy ve vzdělávání dětí nově příchozích imigrantů, kteří se mnohdy liší etnicky, jazykově, nábožensky a kulturně. Dále zdůrazňuje multikulturní výchovu a zdokonalování národnostního školství. Na etnické faktory je z hlediska pojetí inkluzivního vzdělávání nutné brát zřetel.

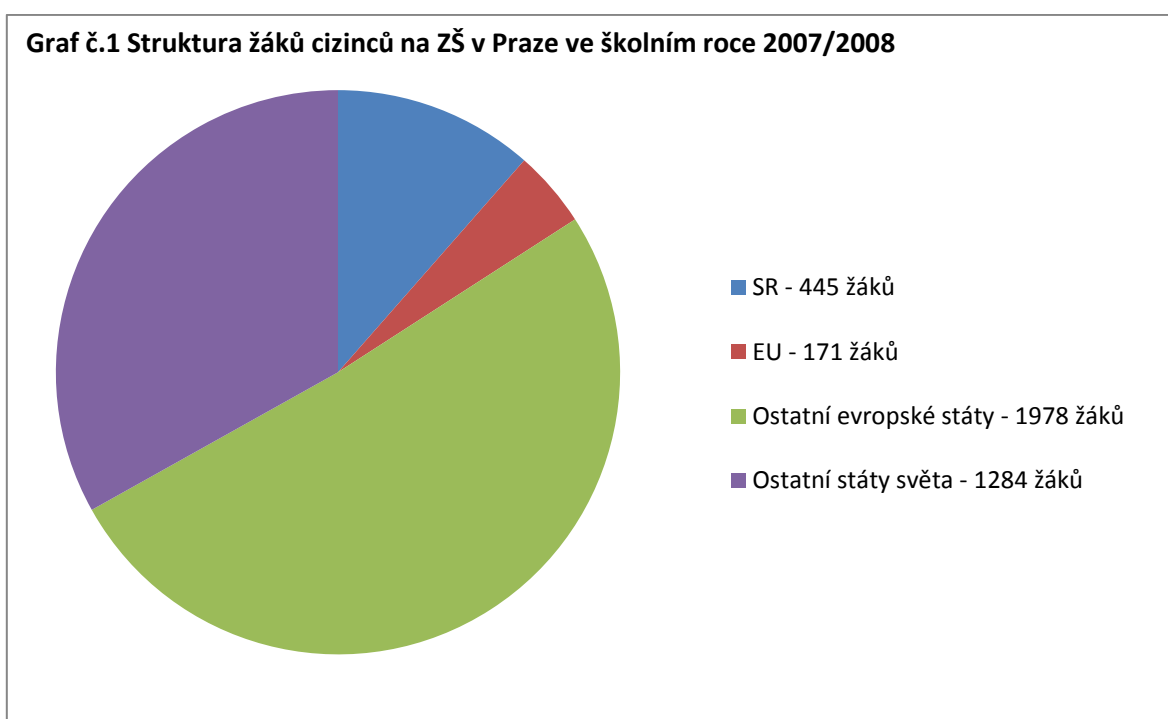
Předpojatý, emočně (mnohdy negativně) nabytý úsudek a z něj plynoucí postoj přijatý jedincem či skupinou, se nazývá **předsudek** (Švarcová, 2008). Tento názor je neobjektivní a je součástí kulturního vzorce (Průcha, 2013). U nás se setkáváme s předsudky vůči etnickým minoritám. Dalšími pojmy označujícími diskriminující dělení společnosti na etnickém, zdravotním či kulturním základě jsou **segregace** a **separace**. Jedná se o izolaci etnické skupiny od většinové společnosti, která ji z nějakých důvodů nepřijímá.

Proces, ve kterém se osoby či celé skupiny přemísťují v geografickém a sociálním prostoru se nazývá **migrace**. Je spojen se změnou místa bydliště. V posledních letech se jedná o rozšířený fenomén a je nutné, aby pedagogická věda na něj reagovala, neboť vzdělávání dětí imigrantů je stále běžnější. **Migrantem** se rozumí osoba, která migruje (tedy mění místo svého bydliště). S tím je v koncepci této diplomové práce spojen další pojem, tedy **žák cizinec**. Je to žák, který není podle zákonů České republiky jejím občanem. Dalším důležitým pojmem je **žák s odlišným mateřským jazykem**. Jedná se o žáka, jehož mateřský jazyk je odlišný od vzdělávacího jazyka v dané zemi, u nás tedy českého jazyka.

2.2 Žáci-cizinci na základních školách hlavního města Prahy

Žáci s odlišným mateřským jazykem tvoří podstatnou část mezi českými žáky. Vyšší koncentrace cizinců je ve větších městech, proto se autorka zaměřuje na území hlavního města Prahy. Pro přehlednost zvolila zaměření na základní školy, právě na území hlavního města Prahy.

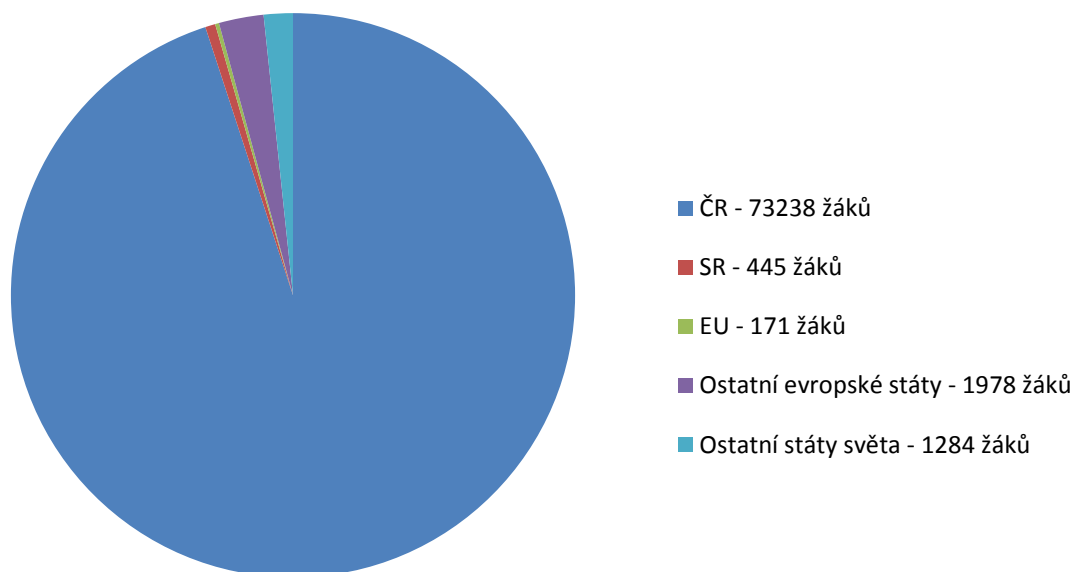
Zde autorka vytvořila několik grafů, kterými by chtěla vyjádřit počty žáků cizinců na pražských základních školách. Třídění je podle státní příslušnosti, takže bohužel neobsahuje žáky s českou státní příslušností, ale odlišným mateřským jazykem. Autorka zvolila rozhraní deseti let, aby mohla popsat vývoj situace.



Zdroj: Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20)

Graf č. 1 zobrazuje počty žáků-cizinců, vzdělávajících se v základních školách na území hlavního města Prahy ve školním roce 2007 / 2008. Nejvíce žáků je v kategorii „ostatní evropské státy“, čili státy mimo Evropskou unii. Tam můžeme zahrnout Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Černou horu, Makedonii, Rusko, Srbsko, Ukrajinu aj. Na druhém místě se umístili žáci v kategorii „ostatní státy světa“, kterou můžeme specifikovat buď jako třetí země, nebo zatím nezjištěnou státní příslušnost. Další početnou skupinou jsou žáci ze Slovenské republiky, kteří nemívají závažné problémy ve vzdělávání způsobené jazykovou bariérou. Nejméně početnou skupinou jsou žáci ze zemí Evropské unie.

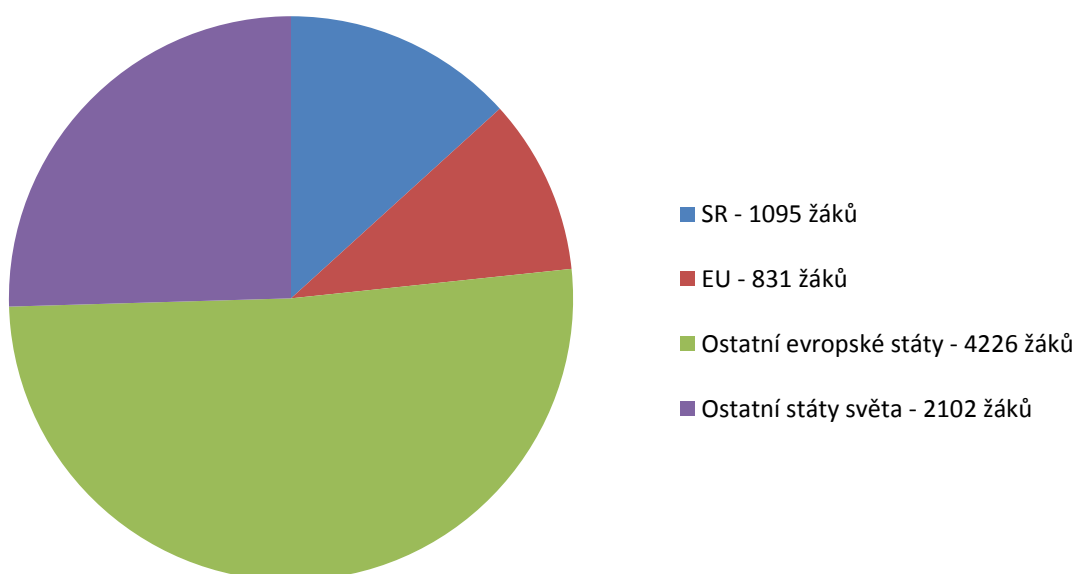
Graf č.2 Struktura žáků podle státní příslušnosti na ZŠ v Praze ve školním roce 2007/2008



Zdroj: Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20)

Graf č. 2 znázorňuje všechny žáky vzdělávající se na území hlavního města Prahy ve školním roce 2007 / 2008. Jsou zde vloženy pro porovnání, aby byl zřetelnější úsek žáků cizinců i celkový počet žáků na základních školách v Praze.

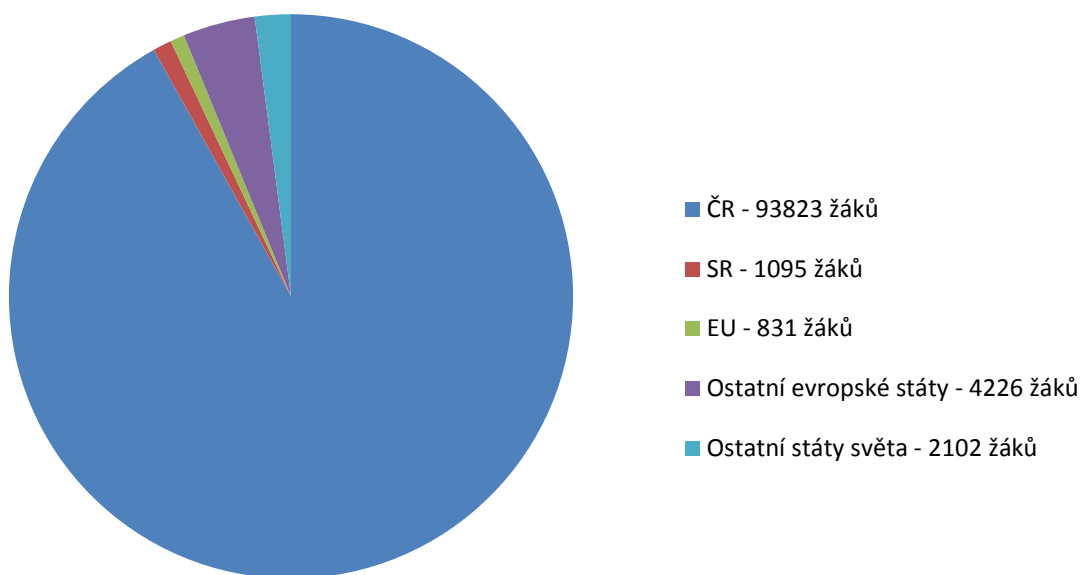
Graf č.3 Struktura žáků cizinců na ZŠ v Praze ve školním roce 2017/2018



Zdroj: Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20)

Graf č. 3 zachycuje nárůst žáků cizinců na pražských školách. Žáků pocházejících ze zemí Evropské unie je téměř pětkrát více. Počet žáků ze Slovenské republiky a ostatních evropských států se více než zdvojnásobil. A nakonec žáků z ostatních států světa narostl téměř o dvojnásobek.

Graf č.4 Struktura žáků podle státní příslušnosti na ZŠ v Praze ve školním roce 2017/2018



Zdroj: Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20)

Graf č. 4 znázorňuje i žáky s českou státní příslušností, kteří se vzdělávají na území hlavního města Prahy. Vložen je pro porovnání, aby byl zřetelnější úsek žáků cizinců i celkový počet žáků na základních školách v Praze.

Oproti grafu č. 1 můžeme zpozorovat, že nárůst žáků cizinců je téměř dvojnásobný. Ovšem počet žáků s českou státní příslušností také stoupl, a to více jak o čtvrtinu. Žáků-cizinců se v pražských základních školách vzdělává přibližně jedenáctina z celkového počtu žáků na pražských základních školách. Nicméně můžeme konstatovat, že poměr žáků s českou a cizí státní příslušností na pražských školách se za jednu dekádu se změnil. Žáků cizinců je v pražských základních školách více, což odpovídá vzrůstající migraci vůbec.

2.3 Žáci-cizinci na území České republiky

Žáků cizinců, obecně žáků s odlišným mateřským jazykem, se u nás v České republice vzdělává přibližně dvanáctina z celkového počtu žáků vzdělávajících se na základních školách. V tabulce č. 1 máme možnost prohlédnout si deset nejpočetnějších národností mezi žáky vzdělávajícími se na základních školách v České republice.

Tab. č. 1 Počty žáků cizinců na základních školách v České republice ve školním roce 2017/2018

Stát	Počet žáků
Ukrajina	5893
Slovensko	4861
Vietnam	4318
Rusko	1500
Bulharsko	598
Mongolsko	413
Moldavsko	415
Rumunsko	399
Čína	378
Polsko	388

Zdroj: Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20)

V tabulce č. 1 můžeme vidět počty žáků cizinců, kteří se vzdělávají na základních školách v České republice. Pro přehled bylo vybráno deset nejčetnějších národností. Nejvyšší počet je ukrajinsky, slovensky a vietnamsky mluvících žáků cizinců.

3 Podpůrná opatření ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a legislativní ukotvení

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy reaguje na speciální vzdělávací potřeby žáků vydáváním předpisů, které školní instituce musí dodržovat. Do této skupiny můžeme zařadit i žáky s odlišným mateřským jazykem. Pojďme se blíže podívat na legislativu, která se týká právě vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem.

3.1 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Školský zákon hovoří o vzdělávání, které je založeno na rovném přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana. Vzdělávání má zohledňovat vzdělávací potřeby jedince. Nesmíme opomenout ani zásadu vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání. Základní a střední vzdělávání je pro státní občany České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie bezplatné ve školách, které zřizuje stát, kraj nebo obec. Další zásadou je svobodné šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání. Součástí je také zásada zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod. V neposlední řadě zmiňuje zásadu hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených zákonem a vzdělávacími programy. Další zásadou je možnost každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání (Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). § 2. In Sbírka zákonů České republiky. Částka 190/2004. ISSN 1211-1244.).

Dle § 13 školského zákona je vyučovacím jazykem český jazyk, ale ministerstvo školství může povolit vyučování některých předmětů v cizím jazyce.

§ 14 školského zákona stanovuje podmínky, za kterých mají příslušníci národnostních menšin právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny. Odstavec 1 hovoří o vzdělávání v jazyce národnostní menšiny v mateřských, základních a středních školách v obcích, kde byl zřízen výbor pro národnostní menšiny. Odstavec 2 stanovuje, že aby se mohla zřídit třída (vzdělávající v jazyce národnostní menšiny), musí se přihlásit nejméně 10 žáků, kteří mají zájem o vzdělávání v jazyce národnostní menšiny. Pokud se má zřídit škola, vzdělávající v jazyce národnostní menšiny, je stanoven minimální počet 12 žáků na třídu. Odstavec 4 pojednává o možnosti zajištění vzdělávání v jazyce národnostní menšiny spojením svazku obcí, případně dohodou obcí s krajem. V odstavci 5 se můžeme dozvědět, že pokud nejsou naplněny výše uvedené podmínky, může ředitel školy se souhlasem zřizovatele stanovit ve školním vzdělávacím programu předměty či jejich části, v nichž se vzdělávání uskutečňuje dvojjazyčně – v českém jazyce a v jazyce národnostní menšiny. Odstavec 6 stanovuje, že v těchto školách se vydává vysvědčení dvojjazyčně – v jazyce českém a v jazyce národnostní menšiny.

Podporu vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami popisuje § 16 školského zákona. Odstavec 1 popisuje žáka se speciálními vzdělávacími potřebami jako osobu, která k naplnění svých vzdělávacích možností a uplatňování svých práv potřebuje poskytnout podpůrná opatření. Podpůrná opatření jsou nezbytné úpravy ve vzdělávání, které odpovídají zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte. Poskytování podpůrných opatření je pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami zdarma. Odstavec 2 blíže pojednává o podpůrných opatřeních. Ty spočívají v úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání. Také upravují podmínky pro přijímání a ukončování vzdělávání. Popisují možnost užití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek včetně komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob. Upravují očekávané výstupy vzdělávání. Nabízejí možnost vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu či za pomoci asistenta pedagoga nebo dalšího pedagogického pracovníka (od 2. stupně podpůrných opatření). Odstavec 3 vysvětluje rozdělení podpůrných opatření do pěti stupňů. Také zde zmiňuje kombinaci různých druhů a stupňů. Odstavec 4 říká, že podpůrné opatření prvního stupně zajišťuje škola bez doporučení školského poradenského zařízení. Podpůrná opatření druhého až pátého stupně je možné uplatňovat až po doporučení školského poradenského zařízení. Odstavec 5 a 6 vysvětluje podmínky poskytování druhého až pátého stupně podpůrných opatření, kterým musí vždy předcházet písemný

informovaný souhlas zákonného zástupce žáka. Škola tato podpůrná opatření přestává poskytovat v případě, že z doporučení školského poradenského zařízení plyne, že opatření již nejsou nezbytná. Odstavce 7 až 10 popisují podpůrná opatření pro žáky s tělesným, mentálním, zrakovým sluchovým, postižením, narušenou komunikační schopností a jejich kombinacemi. Z toho důvodu se jim nebudu více věnovat. Odstavec 11 zmiňuje navýšení finančních prostředků z důvodu využití asistenta pedagoga a odkazuje na § 161 až 163.

Vzdělávání cizinců a osob pobývajících dlouhodobě v zahraničí se věnuje § 20. V odstavci 1 až 2 se můžeme dočíst, že nejen občané Evropské unie, ale i občané dalších zemí mají právo na přístup ke vzdělávání v České republice, pakliže pobývají na území České republiky. Odstavec 5 určuje krajskému úřadu zajistit se zřizovatelem školy bezplatnou přípravu k začlenění do základního vzdělávání dětem, jejichž rodiče mají státní příslušnost jiného členského státu Evropské unie a dlouhodobě pobývají na území České republiky z pracovních či studijních důvodů. Tato bezplatná příprava k začlenění zahrnuje i výuku českého jazyka a podle možností podporu výuky mateřského jazyka. Odstavec 6 dodává, že krajský úřad bezplatnou přípravu k začlenění do základního vzdělávání vykonává i pro ostatní cizince. Odstavec 7 přikazuje krajskému úřadu zajištění přípravy pedagogických pracovníků, aby mohli uskutečňovat vzdělávání podle odstavce 5. Odstavec 8 říká, že ministerstvo stanoví formu, obsah a organizaci bezplatné přípravy.

§ 36 o plnění povinnosti školní docházky ve druhém odstavci udává, že povinná školní docházka se vztahuje na státní občany České republiky, dále na občany jiného státu Evropské unie pobývajících na území České republiky více jak 90 dnů a na další cizince, kteří jsou oprávněni pobývat na území České republiky déle jak 90 dnů (Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In Sbírka zákonů České republiky. Částka 190/2004. ISSN 1211-1244.).

3.2 Vyhláška 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a její novelizace

Tato vyhláška se týká žáků s odlišným mateřským jazykem, neboť žáci cizinci jsou z legislativního hlediska řazeni mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Těmto žákům škola poskytuje zohlednění individuálních vzdělávacích potřeb přímou podporou ve výuce. Ve chvíli, kdy toto nestačí, přichází škola k poskytování podpůrných opatření prvního stupně a vypracovává plán pedagogické podpory. Tento stupeň je plně

v kompetenci školy. Podpůrná opatření prvního stupně slouží ke kompenzaci mírných obtíží ve vzdělávání žáka. Plán pedagogické podpory je do 3 měsíců vyhodnocen, a pokud podpůrná opatření nedostačují ke školní úspěšnosti, je doporučena návštěva školského poradenského zařízení. Plán podpory zahrnuje popis žakových obtíží a popis speciálních vzdělávacích potřeb. Stanovuje cíle podpory, způsob naplňování a vyhodnocování plánu. Je důležité seznámit s ním žáka, všechny vyučující, podílející se na vzdělávání žáka a zákonného zástupce. Tento plán pedagogické podpory je k nahlédnutí v příloze č. 2, který je dostupný na <http://rvp.cz/>. Ve druhém a třetím stupni podpůrných opatření se již na doporučení školského poradenského zařízení vypracovává individuální vzdělávací plán. Pojďme si nyní přiblížit jednotlivé stupně.

3.2.1 Podpůrná opatření prvního stupně

Vyhláška vymezuje podpůrná opatření, zde se pojďme blíže podívat na opatření prvního stupně, která slouží ke kompenzaci mírných obtíží ve vzdělávání žáka. Tím se myslí pomalejší tempo práce, drobné potíže ve čtení, psaní, počítání, drobné potíže v koncentraci pozornosti či problémy se zapomínáním nebo obtíže vyvolané nepříznivým zdravotním či psychickým stavem. Škola zohledňuje sociální status, vztahovou síť, sociální a rodinné prostředí. Zde nám zapadá i sociokulturní odlišnost, kterou by škola v rámci vzdělávání žáka cizince, měla vzít v potaz. Tato opatření směřují k naplňování speciálních vzdělávacích potřeb žáka a to bez nutnosti finanční dotace.

Východisky pro poskytování podpůrných opatření je rozhovor (s žákem i zákonným zástupcem), pozorování v hodině, prověřování znalostí a dovedností, reflexe žakových výsledků, analýza procesů, výkonů a výsledků činností žáka, využívání portfolia, analýza domácí přípravy a dosavadní pedagogické působení školy.

Na úrovni metod výuky si pedagog volí takové metody práce, které podporují kvalitu poznávacích procesů žáka (paměť, myšlení, pozornost). Zvolené metody výuky aktivizují a motivují žáka, upevňují jeho pracovní návyky. Hlavně kladou důraz na individualizaci výuky. Ta se projevuje především v zohledňování individuálních potřeb žáka, respektování pracovních specifíků a stylů učení, v doplňování výkladu či procvičování, užití principu multisenzorického přístupu, nastavení dílčích cílů tak, aby žák mohl prožívat úspěch, vracení se ke klíčovým pojmům a dovednostem, aj. Volí se taková forma práce, která umožňuje častější kontrolu a poskytování zpětné vazby. Důležitým

faktorem je respekt k míře nadání žáka a jeho specifickým, respekt k pracovnímu tempu, zohlednění sociálního statusu a vztahové sítě žáka a prostředí.

Další nutností je upravit organizaci výuky. Pro podporu žákovy práce se doporučuje nastavení pravidel průběhu vyučovací hodiny, uspořádání třídy včetně zasedacího pořádku se zřetelem k charakteru výuky a potřebám žáků, časová dotace na vypracování úkolu, diferenciaci výuky, skupinová a kooperativní výuka, zohlednění postavení žáka ve skupině, podpora rozvoje zájmů žáka (př. nabídnutí školních volnočasových aktivit), podpora mimoškolního vzdělávání (exkurze, stáže).

Hodnocení žáka je také potřeba způsobit žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami. Je vhodné využít různých forem hodnocení, pracovat s kritérii v hodnocení a to podle charakteru žákova problému, zdůraznit podporu rozvoje dovedností a vědomostí žáka, podpořit sebehodnocení. Toto hodnocení vždy zohledňuje sociální kontext, ve kterém probíhá, a směřuje nejen k vyhodnocení školní úspěšnosti, ale i k posílení motivace ke vzdělávání.

Intervence školy se rozděluje do čtyř etap. První etapou je přímá podpora žáka ve výuce (a to jak učitelem nebo jiným pedagogickým pracovníkem). Pokud tato etapa žákovi nedostačuje, postupuje se do další fáze, kterou je tvorba plánu pedagogické podpory (viz příloha č. 1 a č. 2). Plán podpory slouží k poskytování organizované podpory ve vzdělávání. Vytváří se v součinnosti s poradenskými pracovníky školy a se zákonnými zástupci. Další etapou je metodická podpora, kterou zajišťují poradenští pracovníci nejen vyučujícím, ale i zákonným zástupcům. Čtvrtá etapa označuje spolupráci uvnitř školy, kdy jsou o úpravách postupů ve vzdělávání informováni všichni pedagogičtí pracovníci, kteří se na vzdělávání žáka podílejí.

Speciální pomůcky v podpůrných opatření prvního stupně vyhláška neuvádí. Nicméně se v práci s žáky s odlišným mateřským jazykem dají využít učebnice určené nižším ročníkům, obrázkové slovníky a encyklopedie, což jsou materiály, které běžná základní škola má (Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In Sbírka předpisů České republiky. Částka 10/2016. ISSN 1211-1244.).

3.2.2 Podpůrná opatření druhého stupně

Podpůrná opatření druhého stupně jsou určena pro žáky mimo jiné z odlišného kulturního prostředí. Slouží ke kompenzaci mírných obtíží ve vzdělávání žáka. Mohou to být problémy v počáteční schopnosti učit se připravovat se na školní práci. Do druhého stupně podpory se žák dostává v případě, že již první stupeň podpory není dostačující. Zde je nutné doporučení školského poradenského zařízení (pedagogicko-psychologické poradny či speciálně pedagogického centra) a vytvoření individuálního vzdělávacího plánu.

Metody výuky odráží možnosti a potřeby žáka vzhledem k věku, rozvíjejí výchovu žáka, zohledňují žákovy učební styly a respektují míru nadání. Také rozvíjejí myšlení, paměť, pozornost, vnímání, motoriku a vedou k osvojení vědomostí, dovedností a postojů. Úprava metod výuky zasahuje i do úprav domácí přípravy. Je důležité pomoci překonávat nepřípravenost na školu. Metody mohou využívat například individuální a skupinovou práci na projektech nebo třeba stáže na odborných pracovištích.

Úprava obsahu vzdělávání napomáhá žákovi posílení vzdělávání v těch oblastech, ve kterých nedosahuje uspokojivých výsledků. Pro žáky s potřebou podpory z důvodu odlišných kulturních podmínek to může být výuka češtiny jako druhého jazyka. Na základní škole se může jednat až o tři vyučovací hodiny týdně (dohromady maximálně 120 hodin). Úprava očekávaných výstupů vzdělávání se na druhém stupni neprovádí.

Organizace výuky se upravuje tak, aby podmínky usnadňovaly vzdělávání žáka včetně využívání speciálních učebnic a kompenzačních pomůcek (např. slovník). Také se podporuje sociokulturní adaptace v zapojení do třídního kolektivu.

Individuální vzdělávací plán je nezbytnou součástí podpůrných opatření druhého stupně. Navrhuje jej školské poradenské zařízení a tvorbu realizuje škola. Plán v případě potřeby obsahuje předměty speciálně pedagogické péče a pedagogickou intervenci.

Hodnocení vychází ze zjištěných specifík žáka (např. neznalost vyučovacího jazyka). Natavují se taková kritéria hodnocení, která žákovi poskytnou dosažení osobního pokroku. Používají se různé formy hodnocení, které zohledňují charakter obtíží žáka, ale především jeho pokroky. Také musí být srozumitelně zformulována hodnotící kritéria.

Ve druhém stupni podpůrných opatření poskytuje škola a školské poradenské zařízení pedagogickou intervenci a speciálně pedagogickou péči. V rámci školy

pedagogická intervence spočívá v individuální nebo skupinové práci s žákem v rozsahu jedné hodiny týdně. Speciálně pedagogickou péči (reedukaci) zajišťuje škola nebo školské poradenské zařízení a je také v rozsahu jedné hodiny týdně. Na úrovni školského poradenského zařízení slouží pedagogická intervence k podpoře přípravy žáka na školu a k rozvoji jeho učebního stylu v rozsahu jedné hodiny týdně.

Úpravy podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání jsou nedílnou součástí druhého stupně podpůrných opatření. Průběh přijímacího řízení uzpůsobí ředitel školy speciálním vzdělávacím potřebám žáka. Škola postupuje dle doporučení školského poradenského zařízení. Úpravy ukončování vzdělávání jsou na tom totožné a týkají se především středních a vyšších odborných škol.

Speciálními pomůckami v podpůrných opatření druhého stupně se rozumí speciální učebnice, které směřují k naplnění vzdělávacích potřeb žáka. Zde je důležité dbát na to, aby nebyly již poskytnuty z jiného finančního zdroje. Speciální učebnice a pomůcky pro žáky z odlišného kulturního prostředí jsou následovné: pomůcky na výtvarnou/tělesnou výchovu k zapůjčení, psací a rýsovací náčiní, speciální učebnice pro výuku čtení a českého jazyka, knihy a encyklopedie pro rozvoj všeobecného přehledu, pomůcky pro rozvoj sociálních dovedností, pracovní sešity pro rozvoj dílčích funkcí, didaktické manipulační pomůcky pro rozvoj čtení, českého jazyka a matematiky (Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In Sbíрка předpisů České republiky. Částka 10/2016. ISSN 1211-1244.).

3.2.3 Podpůrná opatření třetího stupně

Podpůrná opatření třetího stupně slouží pro žáky, kterým nedostačuje druhý stupeň podpůrných opatření. Doporučení na základě diagnostiky školského poradenského zařízení je nezbytné. Charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka je takový, že již vyžaduje podporu asistenta pedagoga. Délka poskytování podpůrných opatření třetího stupně se pohybuje v řádu od několika měsíců až do konce trvání školní docházky a během vzdělávání může být upravována v závislosti na posouzení aktuálního stavu žáka.

Podmínkami pro zajištění podpůrných opatření je tedy doporučení školského poradenského zařízení, spolupráce se školou, se zákonným zástupcem žáka či s dalšími subjekty. Zařazení žáka do speciálně pedagogické péče či pedagogické intervence a

podpora asistentem pedagoga, případně školním speciálním pedagogem či školním psychologem.

Uplatňují se všechny vhodné metody výuky, které jsou uvedené v předchozích stupních podpůrných opatření. Metody výuky zahrnují intervence na podporu překonání žakových obtíží ve vzdělávání, napomáhají sociálnímu začlenění a vytvářejí pozitivní postoje, které se podílejí na přijetí žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v kolektivu.

Úprava obsahu vzdělávání napomáhá žákovi posílení vzdělávání v těch oblastech, ve kterých nedosahuje uspokojivých výsledků. Pro žáky s potřebou podpory z důvodu odlišných kulturních podmínek to může být výuka češtiny jako druhého jazyka. Na základní škole se může jednat až o tři vyučovací hodiny týdně (dohromady maximálně 200 hodin).

Organizace výuky se uzpůsobuje žakovým vzdělávacím potřebám, aby žák mohl zvládnout očekávané výstupy vzdělání za podpory speciálních učebnic, speciálních učebních pomůcek či za podpory asistenta pedagoga.

Individuální vzdělávací plán opět navrhuje školské poradenské zařízení a zpracovává ho škola. Plán zahrnuje speciálně pedagogickou péči, pedagogickou intervenci a péči asistenta pedagoga, případně školního speciálního pedagoga či školního psychologa. Také navrhuje úpravy obsahů a výstupů vzdělávání.

Zmíněnou personální podporu tedy zajišťuje školní speciální pedagog, školní psycholog či asistent pedagoga (pokud je vyšší počet žáků ve třídě a není možné dělení třídy). Pokud charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka vyžaduje činnost asistenta pedagoga a přitom jeho přítomnost není nezbytně nutná po celou dobu vyučování, může být pomoc asistenta pedagoga využívána i pro další žáky s podobnou potřebou tohoto opatření.

Hodnocení je také upraveno jako u předchozího stupně (hodnocení vychází ze zjištěných specifík žáka, volba kritérií hodnocení, která poskytnou žákovi dosažení osobního pokroku a zvyšují jeho motivaci k učení). Srozumitelné zformulování hodnotících kritérií je samozřejmostí i v tomto stupni podpory.

Ve třetím stupni podpůrných opatření poskytuje škola a školské poradenské zařízení pedagogickou intervenci a speciálně pedagogickou péči. V rámci školy

pedagogická intervence spočívá v individuální nebo skupinové práci s žákem v rozsahu dvou hodin týdně. Pedagogická intervence slouží především ke kompenzaci nedostatečné domácí přípravy na výuku, k rozvoji vědomostí, dovedností a jazykových kompetencí, dále pak k rozvoji sociálních a adaptivních dovedností. Speciálně pedagogickou péči (reedukaci) zajišťuje škola a je také v rozsahu dvou hodin týdně. Na úrovni školského poradenského zařízení slouží pedagogická intervence k podpoře přípravy žáka na školu, rozvoji školních dovedností a učebních stylů v rozsahu jedné hodiny týdně.

Úpravy podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání se týkají spíše zdravotního postižení žáka.

Žákům z odlišného kulturního prostředí (či žijících v odlišných životních podmínkách) je možné prodloužit délku vzdělávání o jeden rok.

Speciálními pomůckami v podpůrných opatření třetího stupně se rozumí speciální učebnice, které směřují k naplnění vzdělávacích potřeb žáka. Je zde opět důležité dbát na to, aby nebyly již poskytnuty z jiného finančního zdroje. Speciální učebnice a pomůcky pro žáky z odlišného kulturního prostředí jsou totožné, jako v druhém stupni podpůrných opatření (Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In Sbírka předpisů České republiky. Částka 10/2016. ISSN 1211-1244.).

3.3 Vyhláška 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky a její novelizace

Vyhláška se týká vybraných náležitostí plnění povinné školní docházky, z nichž jsou blíže popsány ty, které se týkají vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem.

§ 10 v prvním odstavci zmiňuje bezplatnou přípravu k začlenění do základního vzdělávání zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám žáků cizinců. Tuto jazykovou přípravu zajišťuje škola, kterou určí krajský úřad ve spolupráci se zřizovatelem školy. Seznam škol by měl být zveřejněn krajským úřadem. Na území hlavního města Prahy je realizována jako Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka, která je popsána níže.

Třetí odstavec zmiňuje povinnost ředitele školy seznámit zákonného zástupce žáka s možností docházky do třídy pro jazykovou přípravu. To by se mělo stát do jednoho týdne po přijetí žáka do školy.

Odstavec čtyři upozorňuje, že zákonný zástupce žáka musí podat řediteli školy žádost o tuto jazykovou přípravu. Poté je nejpozději 30 dnů od podání žádosti žák zařazen do jazykové přípravy.

§ 15 se ve druhém odstavci věnuje slovnímu hodnocení. Ze slovního hodnocení musí být zřejmá úroveň vzdělání žáka, které dosáhl ve vztahu k očekávaným výstupům, ke svým vzdělávacím a osobnostním předpokladům a věku. Slovní hodnocení obsahuje i doporučení, jak předcházet či překonávat případné neúspěchy. Chování žáka lze hodnotit také slovním hodnocením. Na konci prvního pololetí je možnost souhrnného slovního hodnocení ze všech předmětů, bez hodnocení po jednotlivých předmětech.

Odstavec čtyři zdůrazňuje, aby v kvantitativním hodnocení (výborný, chvalitebný, dobrý, dostatečný, nedostatečný) byla zřejmá úroveň vzdělání žáka ve vztahu k očekávaným výstupům, ke svým vzdělávacím a osobnostním předpokladům a věku.

Pátý odstavec zmiňuje možnost doplnění kvantitativního hodnocení o slovní hodnocení. To se vzhledem k hodnocení žáků s odlišným mateřským jazykem zdá být užitečné.

Odstavec šestý vyjadřuje souvislost mezi úrovní znalosti českého jazyka a školního výkonu u žáků s odlišným mateřským jazykem. Podle odstavců dva a čtyři by hodnocení mělo reflektovat očekávané výstupy, vzdělávací a osobnostní předpoklady a věk žáka (Vyhláška č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In Sbírka zákonů České republiky. Částka 11/2005. ISSN 1211-1244.).

4 Financování výuky češtiny jako druhého jazyka

Aby mohla výuka českého jazyka probíhat, je zapotřebí ji nějak financovat. K tomu slouží různé granty a rozvojové programy, které mohou školy čerpat. V této kapitole si představíme možnosti financování.

4.1 Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka

Další možností je projekt Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka. Tento projekt realizuje magistrát hlavního města Prahy – obor školství a mládeže. Jde o pilotní projekt 22 pražských škol, ve kterých je realizována výuka češtiny jako druhého jazyka a to v rozsahu dvou vyučovacích hodin týdně. Výuka je určena pro žáky jak cizince, tak i pro žáky pocházející z cizojazyčných rodin (s českým občanstvím), kteří dostatečně neovládají český jazyk. Každý žák může docházet na výuku do určené školy v dané městské části.

Metodiku výuky češtiny jako druhého jazyka vede Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka. Dostupné z: <http://www.auccj.cz/>).

Seznam škol, které poskytují systémovou podporu výuky češtiny jako druhého jazyka je uveden v příloze č. 3 (Magistrát hl. města Prahy (online, cit. 2018-05-02). Dostupné z: http://skoly.praha.eu/88163_Systemova-podpory-vyuky-CJ-jako-ciziho-jazyka-ve-22-MC-HMP).

4.2 Rozvojový program podpora vzdělávání cizinců ve školách pro rok 2018

Jednou z možností, kterou hojně základní školy využívají, je rozvojový program podpory vzdělávání cizinců ve školách (Č. j.: MŠMT-24277/2017). Tento grant vyhlašovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy je vyhlášený na období od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018. Program je určen na podporu dětí a žáků – cizinců a jeho cílem je přispět na zvýšené náklady související s poskytováním výuky českého jazyka, která je přizpůsobena potřebám těchto žáků a přispívá k integraci. Program se člení na tři moduly.

Modul A poskytuje finanční prostředky na bezplatnou výuku českého jazyka přizpůsobenou žákům – cizincům ze třetích zemí. Tato podpora umožňuje rychlejší

integraci do společnosti, rozvíjí komunikativní schopnosti v českém jazyce a pomáhá překonávat bariéry. Jedná se o podporu žáků, zmíněných v § 20 školského zákona.

Modul B se zaměřuje na zajištění podmínek vzdělávání nezletilých azylantů, osob požívajících doplňkové ochrany, žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky a dětí, žáků – cizinců umístěných do zařízení pro zajištění cizinců. Finanční prostředky jsou poskytovány jednak na zajištění základního vzdělání těchto žáků nebo na zájmové vzdělávání, čímž se rozumí aktivity školní družiny či školního klubu. Povinnost zajistit podmínky pro úspěšnou integraci žadatelů o udělení mezinárodní ochrany stanovuje § 80 odst. 4 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu. Dané školy mají mít snížený počet žáků ve zvolených ročnících tak, aby mohly kdykoliv během školního roku přijmout žáka cizince a integrovat ho.

Modul C zajišťuje bezplatnou přípravu k začlenění do vzdělávání dětí a žáků osob se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie. To se děje podle § 20 školského zákona.

Program je určen pro všechny typy základních škol (zřizovaných krajem, obcí, svazkem obcí, nebo jinou právnickou či fyzickou osobou, církevní školy).

Získané finanční prostředky jsou především určeny na zvýšené náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů vznikajících v souvislosti s poskytováním bezplatné přípravy k začlenění. Dále potom na zvýšené náklady na poskytování doučování a individuální práce pedagoga s žákem – cizincem nad rámec běžné výuky. Také se vztahují na zvýšené náklady za učebnice, pomůcky a další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Ministerstvo stanoví výši finančních prostředků určených na mzdy pedagogických pracovníků a ostatní osobní náklady formou orientačních ukazatelů. Dotace se poskytuje na konkrétní počet žáků, který je v žádosti uveden. Škola musí být schopna doložit, co za dané finanční prostředky opatřila (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-04-22). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.3 Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování – šablony pro MŠ a ZŠ

Celkem rozšířenou možností, kde čerpat finance jsou šablony, čili podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování. Šablony spadají do Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání. Výčet je zaměřen pouze na možnosti financování aktivit na základních školách. Můžeme je rozdělit do čtyř segmentů – personální podpora, osobnostně sociální a profesní rozvoj pedagogů základních škol, spolupráce s rodiči žáků základních škol a extrakurikulární rozvojové aktivity na základních školách. Škola si nejprve vypočte indikátory pomocí „kalkulačky indikátorů“ a volí šablony z takové oblasti, které jsou vyhodnoceny jako nejslabší vzhledem k celorepublikovému průměru (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.3.1 Personální podpora

Nejprve je třeba objasnit pojem žák ohrožený školním neúspěchem. Jedná se o takového žáka, se vyznačuje minimálně jedním z uvedených bodů: nízká motivace ke vzdělávání, prospěchová neúspěšnost, nedůslednost ve školní přípravě, kázeňské přestupky, nedůsledné rodičovské vedení, sociokulturně znevýhodněné prostředí. Škola musí registrovat minimálně tři žáky ohrožené školním neúspěchem.

Školního asistenta jako dočasnou personální podporu může škola využít na určité období, aby mohla poskytnout větší podporu žákům ohroženým školním neúspěchem. Školní asistent zajišťuje základní nepedagogickou podporu při spolupráci s rodiči, zprostředkovává komunikaci s komunitou, rodinou a školou, poskytuje podporu pedagogovi ve vyučování i mimo něj (administrativní činnosti). Školní asistent není pedagogickým pracovníkem, ale může jej zastávat i pedagogický pracovník. Aktivita musí být realizována 12 až 24 po sobě jdoucích měsíců. Na poloviční úvazek je dotace 17510 Kč měsíčně.

Školní speciální pedagog je opět dočasná personální podpora pro žáky ohrožené školním neúspěchem. Speciální pedagog diagnostikuje speciální vzdělávací potřeby žáků a pomáhá vylepšit podmínky pro úspěšnou integraci ve škole. Speciální pedagog pomáhá třídním učitelům při tvorbě plánu pedagogické podpory a individuálního vzdělávacího plánu. Speciální pedagog musí splňovat podmínky odborné způsobilosti podle zákona o

pedagogických pracovnících. Aktivita opět musí být realizována 12 až 24 po sobě jdoucích měsíců. Na poloviční úvazek je dotace 28035 Kč měsíčně.

Školního psychologa může škola získat jako dočasnou personální podporu pro žáky s potřebou podpůrných opatření prvního stupně podpory. Školní psycholog zkoumá klima ve třídách, vytváří diagnostiku a poskytuje konzultace nejen pro žáky, ale i pro pedagogy a rodiče. Psycholog musí splňovat podmínky odborné způsobilosti podle zákona o pedagogických pracovnících. Opět musí být aktivita naplánovaná na 12 až 24 měsíců po sobě jdoucích. Na poloviční úvazek je dotace také 28035 Kč měsíčně.

Sociální pedagog pomáhá vytvořit propojení mezi školou, rodiči a dalšími subjekty jako je například státní zastupitelství, obec, policie, zdravotnické zařízení, různé organizace aj. Sociální pedagog pomáhá žákům, kteří nemají vyhovující rodinné zázemí se školní přípravou a motivací ke studiu. Také poskytuje ostatním pedagogům informace, týkající se nedostatečného zázemí žáka a pomáhá volit patřičný přístup k žákovi. Sociální pedagog podporuje vzdělávání převážně sociálně znevýhodněných žáků, má na starosti prevenci v oblasti chování, provádí sociálně právní poradenství a sociální terapii, koordinuje kariérové poradenství, případně řídí mentorské programy a exkurze. Sociální pedagog není pedagogický pracovník, ale pedagogický pracovník může tuto funkci zastávat. Je požadována odborná kvalifikace vysokoškolským vzděláním v oborech zaměřených na sociální pedagogiku a sociální práci. Aktivita znovu musí být naplánována na 12 až 24 měsíců po sobě jdoucích. Na úvazek 0,1 je dotace 4695 Kč měsíčně (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.3.2 Osobnostně sociální a profesní rozvoj pedagogů

Jednou z možností šablon je vzdělávání pedagogických pracovníků formou seminářů akreditovaných v systému DVPP (dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků). Cílem aktivity je podpora profesního růstu pedagogických pracovníků pomocí dlouhodobého vzdělávání a sebevzdělávání. Důraz je kladen na rozvoj dovedností, znalostí a kompetencí a na využívání efektivních vyučovacích metod. Pedagog si může vybrat z jedné oblasti: čtenářská gramotnost, matematická gramotnost, cizí jazyky a mentoring. Především čtenářská gramotnost je velice úzce spjata se vzděláváním žáků s odlišným mateřským jazykem, neboť především slovní zásobu, ale i vědomosti nabývají

z knih. Podpora pozitivního vztahu ke knihám je velice důležitá. Vzdělávání pedagogů musí proběhnout prezenční formou. Šablona nabízí několik kurzů: 1. vzdělávání v rozsahu minimálně 32 hodin s finanční dotací 13504 Kč, 2. vzdělávání v rozsahu minimálně 56 hodin s finanční dotací 23632 Kč, 3. vzdělávání v rozsahu minimálně 80 hodin s finanční dotací 33760 Kč.

Vzdělávání pedagogických pracovníků je velice rozmanité. Jednou z položek je šestnáctihodinové vzdělávání zaměřené na jednu z následujících oblastí: čtenářská gramotnost, matematická gramotnost, cizí jazyky, inkluze. Vzdělávací akce musejí být akreditovány v systému DVPP a musí probíhat prezenční formou. Na tuto aktivitu je určena finanční dotace 6752 Kč. Opět čtenářská gramotnost, ale především inkluze je podstatným pilířem pro rovný přístup ve vzdělávání. Proto by se v tomto oboru měli pedagogové nadále vzdělávat.

Další možností je vzdělávání pedagogických pracovníků, které je zaměřené na inkluzi. Pedagogičtí pracovníci se vzdělávají na odborných seminářích, workshopech a dalších vzdělávacích akcích, které jsou zaměřené na rozvoj dovedností, znalostí a kompetencí v oblasti inkluze. Veškeré aktivity musejí být akreditovány v systému DVPP. Cílem je práce s heterogenní skupinou žáků a to především individualizace výuky pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Podmínkou je, aby vzdělávací akce probíhala prezenční formou. Opět tato šablona nabízí několik variant: 1. vzdělávání v rozsahu minimálně 32 hodin s finanční dotací 13504 Kč, 2. vzdělávání v rozsahu minimálně 56 hodin s finanční dotací 23632 Kč, 3. vzdělávání v rozsahu minimálně 80 hodin s finanční dotací 33760 Kč. Je také možné zvolit vzdělávání pedagogického sboru přímo ve škole, což ušetří čas z cestování. Vzdělávání musí proběhnout v rozsahu minimálně 8 hodin a doporučuje se účast alespoň poloviny pedagogického sboru. Externí odborník přijde přímo do školy a může upravit vzdělávací program více „na míru“. Finanční dotace na jednoho pedagogického pracovníka je 1360 Kč. Opět vzdělávání pedagogických pracovníků v tématu inkluze. Nabídka upravení programu „na míru“ je určitě zajímavá, neboť pedagogovi zprostředkuje změny a úpravy přístupů, obsahů a strategií v edukačním procesu.

V této sekci je zajímavá položka, týkající se nových metod ve výuce a spolupráce pedagogů na jedno z určených témat, kterými jsou čtenářská gramotnost, matematická gramotnost a inkluze. Spolupráce pedagogů zejména v těchto tématech zefektivňuje práci

s žáky s odlišným mateřským jazykem. V rámci nových metod ve výuce, utvoří pedagogičtí pracovníci minitým minimálně tří pedagogů, z nichž jeden má zkušenosti a znalosti v konkrétní oblasti forem a metod práce. Tento pedagog odborně vede minimálně 5 mentorských rozhovorů/sezení (60 minut) a připravuje minilekce (20 min) pro své kolegy, díky kterým budou schopni zavést nové metody do své výuky. Důležitým bodem je nejen využití prvků mentoringu, ale reflexe nejen k činnostem učícího se pedagoga, ale i k procesům a výsledkům vzdělávání na úrovni žáka. Na tuto aktivitu je finanční dotace 5377Kč.

Vzájemná spolupráce pedagogů má za cíl prohloubit spolupráci pedagogických pracovníků v jedné z následujících oblastí: čtenářská gramotnost, matematická gramotnost, inkluze. Zejména pojetí inkluze je nesmírně důležité pro práci s žáky s odlišným mateřským jazykem. Podmínkou je vytvoření minitýmu – třech pedagogických pracovníků, kteří se po dobu deseti měsíců budou setkávat a plánovat, realizovat a reflektovat aktivity, vedoucí k podpoře ve výše vytyčených oblastech. Je to uplatňování takzvaného principu 3S – společné plánování, společná výuka, společná reflexe. Vzdělávací cyklus obsahuje: 6 hodin (60 minut) společného plánování, 2 hodiny (45 minut) hospitací u kolegů z minitýmu, 2 hodiny (60 minut) reflexe hospitovaných hodin. Na tuto aktivitu je finanční dotace 16136 Kč.

Jednou z možností je sdílení zkušeností pedagogů z různých škol prostřednictvím vzájemných návštěv. Cílem aktivity je podpora pedagogů ve zvyšování kvality jejich každodenní práce při vzdělávání a výchově žáků. Pedagogové mohou například sledovat výuku češtiny jako druhého jazyka a systém výuky aplikovat na domovské škole. Domovská škola tedy vyšle pedagoga na hostitelskou školu, kde naváže pedagogové spolupráci a v šestnáctihodinovém (60 minut) intervalu společně plánují, realizují návštěvy, reflektují a upravují další plán. Oblastí, ve kterých se chtějí vzájemně inspirovat je mnoho, např. čtenářská a matematická gramotnost, prevence šikany, nadaní žáci ve výuce, společné vzdělávání či usnadňování přechodu mezi stupni vzdělávání. Podmínkou je absolvování minimálně dvou návštěv během deseti měsíců po sobě jdoucích. Tyto návštěvy probíhají během pracovní doby obou pedagogů a obsahují jak přímou, tak i nepřímou pedagogickou práci. Smyslem je získání příkladů dobré praxe a přenos vlastní školy. Na tuto aktivitu je finanční dotace 8492 Kč.

Dalším bodem je tandemová výuka, která má za cíl prohloubit spolupráci pedagogických pracovníků v oblasti společného vzdělávání, čtenářské a matematické gramotnosti a rozvoje klíčových kompetencí. Aktivita je určena pro dva pedagogy, kteří společně (podle principu 3S) naplánují a zrealizují 10 vyučovacích hodin (45 minut). Pro plánování a reflexe je určeno také 10 hodin (60 minut). Tandemová výuka nemá potenciál hospitace, ale společné výuky. Finanční dotace pro tuto aktivitu činí 7780 Kč. Tato tandemová výuka je vhodná i pro pedagoga a asistenta pedagoga, který může mít ve třídě na starosti žáky s odlišným mateřským jazykem. Tito žáci mohou být na různých jazykových úrovních a úkolem asistenta pedagoga je dopomoci vyrovnat jazykovou bariéru například zjednodušením učiva či paralelním vysvětlováním látky souběžně s učitelem.

Metoda CLIL je zaměřena na vyučování vybraného předmětu (nebo jeho částí) prostřednictvím cizího jazyka. Tím propojuje cizí jazyk s dalším předmětem a přispívá ke zvyšování jazykových kompetencí. Cílem aktivity je prohloubit znalosti a kompetence pedagogických pracovníků při využívání nejazykových předmětů metodou CLIL. Dalším cílem je posílení spolupráce pedagogických pracovníků uvnitř školy a především zvyšování jazykových kompetencí žáků. Podmínkou je spolupráce třech pedagogů, z nichž jeden vyučuje cizí jazyk. Realizačně by měla proběhnout výuka minimálně 25 lekcí cizího jazyka (60 minut) v pěti po sobě jdoucích měsících. Na ně navazuje naplánování pěti minilekcí (20 minut) pod vedením pedagoga-jazykáře s následnou reflexí vzhledem nejen k činnosti pedagoga, ale i k procesům a výsledkům na úrovni žáka. Jeden cyklus tedy obsahuje 30 hodin. Finanční dotace pro tuto aktivitu je 26885 Kč (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.3.3 Spolupráce s rodiči žáků

V této šabloně lze zažádat o odborně zaměřená tematická setkávání s rodiči žáků. Cílem je poskytnout rodičům informace spojené s tématy, které souvisejí s modernizací školy a vzdělávacího systému. První podmínkou je, že se setkávání musí zúčastnit externí odborník, jako je například pracovník pedagogicko-psychologické poradny, vysokoškolský pedagog či metodik. Témata setkání se mohou týkat například: inkluzivního vzdělávání, metod a forem vzdělávání na základních školách, způsobu hodnocení žáků, stylů učení, motivací k učení, klíčových kompetencí či vzdělávacích zdrojů dostupných mimo školu.

Další podmínkou je účast minimálně osmi rodičů. Celkový rozsah setkání je 12 hodin (v tomto případě se počítá hodina jako 60 minut). Finanční dotace na tuto aktivitu činí 22056 Kč (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.3.4 Extrakurikulární rozvojové aktivity

Jednou z aktivit je čtenářský klub. Jedná se o volnočasovou aktivitu, která vede k rozvoji klíčových kompetencí. Pedagog pozoruje, pravidelně vyhodnocuje aktivity a hlavně připravuje takové činnosti, díky kterým se žáci přiučí něco nového a povedou je k jejich rozvoji. Realizace čtenářského klubu stojí na třech pilířích: 1) Žáci si čtou knihu dle svého výběru (dílna čtení). 2) Žáci si doporučují knihy navzájem. 3) Žáci si půjčují knihu domů. Nepřítomnost žáka musí být zákonným zástupcem omluvena. Podmínkou je zúčastnění nejméně šesti žáků, z toho dva musejí být ohroženi školním neúspěchem. Klub musí probíhat v pěti po sobě jdoucích měsících – 16 setkání po devadesáti minutách. Na přípravu a reflexi každého setkání je přidělena časová dotace v délce 2,5 hodiny. Finanční dotace na tuto aktivitu činí 17277 Kč.

Další možnou volnočasovou aktivitou je klub logiky a deskových her. Pedagog plánuje takové aktivity, které rozvíjejí logické a strategické myšlení žáků, přičemž respektuje jejich individuální potřeby a přání. Zapojení žáka-cizince do klubu logiky nebo kroužku deskových her přispívá k jeho včlenění do dětského kolektivu v nové zemi. Nepřítomnost žáka musí omluvit zákonný zástupce. Opět musí být přihlášeno minimálně šest žáků, z toho dva žáci ohroženi školním neúspěchem. Klub zábavné logiky je naplánován na 16 lekcí (po devadesáti minutách) v pěti po sobě jdoucích měsících. Na přípravu a reflexi každého setkání je opět časová dotace 2,5 hodiny, Finanční dotace na tuto aktivitu činí 17277 Kč.

Doučování žáků ohrožených školním neúspěchem je určeno především pro žáky ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí a mělo by napomoci k upevnění zvyku provádět samostatnou přípravu do školy. Odpoledního doučování se musejí zúčastnit minimálně tři žáci ohroženi školním neúspěchem. Ale během školního roku se mnohou žáci měnit. Nepřítomnost žáka musí omluvit zákonný zástupce. Podmínkou je 16 hodin (60 minut) realizovaných jednou týdně v pěti po sobě jdoucích měsících. Na tuto

aktivitu je finanční dotace 8523 Kč. Pokud chce škola realizovat doučování po celý školní rok, zvolí si ji dvakrát.

Následující možností šablon je příprava na vyučování žáků ohrožených školním neúspěchem, především žáků ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí. Tato šablona je obdobná s výše popsaným doučováním, liší se však svou intenzitou. Příprava na vyučování musí proběhnout v rozsahu 48 hodin (60 minut) a to třikrát týdně v pěti po sobě jdoucích měsících. Nepřítomnost žáka musí také omluvit jeho zákonný zástupce. Na aktivitu je finanční dotace 25569 Kč (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

Již lze žádat o Šablony II, ze kterých bude možné čerpat finance v období od 28.2.2018 do 28.6.2019.

4.4 Program podpory vzdělávacích aktivit národnostních menšin

Další příležitostí k získání financí je Program podpory vzdělávacích aktivit národnostních menšin, který vyhláší MŠMT (Č. j.: MSMT-21430/2017-1). Uzávěrka žádostí dotaci byla 6. 11. 2017. Školy mohly žádat o 30 000 až 1 800 000, maximálně však do 70% nákladů celého projektu. Účelem dotace je zajištění a udržení podmínek pro rozvoj vzdělávání v jazycích národnostních menšin, informovanost o jiných kulturách, což by mělo vést k toleranci a boji proti rasismu a xenofobii. Zde by školy mohl zajímat tematický okruh B – podpora aktivit národnostních menšin. V tomto okruhu bylo možné realizovat vzdělávací programy a výukové materiály, které směřují k rozvoji humanismu, potírání xenofobie, rasové, národnostní a náboženské nesnášenlivosti, rasismu a antisemitismu. Následující bod se věnuje kulturním zvyklostem a historickým bariérám, vzájemným poznáváním a porozuměním – projektové vyučování Objevujeme Evropu a svět. Posledním bodem je využití podpůrných metod, jako je Sokratovský dialog, multikulturní kalendář či biografická práce (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-05-16). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

4.5 Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním

Zajímavým rozvojovým programem, kterým dosud bylo možné financovat personální zajištění, byl program Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Tento rozvojový program však končí k 31.8. 2018 a nebude již nadále pokračovat (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-05-14). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>).

5 Neziskové organizace aktivní ve vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem

Školy mohou využívat nadstandardní podporu formou pomoci různých nestátních neziskových organizací. Autorka se zde věnuje organizacím, jež působí na území hlavního města Prahy a nabízejí mimo jiné i kurzy češtiny jako druhého jazyka.

5.1 Meta, o.p.s.

Meta, o.p.s. je nezisková organizace, která podporuje cizince v rovném přístupu ve vzdělávání a pracovní integraci již od roku 2004. Organizuje také jazykové kurzy pro cizince, nabízí doučování a pomoc s přípravou na zkoušky. Vzdělává pedagogické pracovníky pomocí seminářů, workshopů, e-learningů a konferencí. Dále spravuje informační portál www.inkluzivniskola.cz, na kterém je možno najít obrovské množství výukových materiálů a různých rad.

Kurzy českého jazyka jsou určeny jak pro žáky základních škol, tak pro dospělé osoby. Pro žáky základních škol (1. – 9. třída) jsou otevřené dva kurzy – jeden pro začátečníky (skupina A0) a jeden pro mírně pokročilé (skupina A1). Tyto kurzy jsou pro žáky zdarma. Dalším zajímavým kurzem je roční příprava ke studiu na střední škole. Kurz je opět zdarma a je určen studentům od 14 do 20 let. Student musí projít přijímacím řízením, který se skládá s motivačního pohovoru a testu znalosti českého jazyka. Meta také nabízí letní intenzivní kurz češtiny pro děti 12 – 16 let. Ten je určen pro žáky, kteří studovali v zahraničí, nemají znalost češtiny a v září se chystají nastoupit na českou školu.

Celkový rozsah je 50 vyučovacích hodin rozdělených do deseti pracovních dní. Cena je 3800 Kč. Pro dospělé jsou již kurzy rozčleněny na více skupin podle jazykových dovedností: 1. A0 začátečníci, 2. A0/A1 falešní začátečníci, 3. A1/A2 mírně pokročilí, 4. A2/B1 středně pokročilí, 5. B1/B2 konverzace pro velmi pokročilé. Kurzy probíhají dvakrát týdně po devadesáti minutách (celkem 50 vyučovacích hodin) a stojí 4 200 Kč.

Hojně využívanou službou je doučování pro žáky základních a středních škol. Je určeno výhradně pro klienty Meta, o.p.s. a je zdarma. Doučování se odvíjí od individuálních potřeb každého klienta – doučuje se nejen český jazyk, ale i ostatní předměty tak, aby žák přes svou jazykovou bariéru zvládl učivo a zlepšil si svůj školní prospěch. Doučování probíhá buď individuální, nebo skupinovou formou. Na pravidelných setkáních se s žáky pracuje na postupné eliminaci kulturního a jazykového znevýhodnění.

Velmi praktickou službou pro cizince je komunitní tlumočení. Tlumočnick pomáhá v dorozumění v běžných institucionálních situacích, kde je potřeba nejen jazykového překladu, ale i zprostředkování kultury. Tlumočnick dokáže převést prožívanou realitu v hostitelské zemi analogií v zemi původu. Nejčastějšími institucemi, kde pomáhají s tlumočením, jsou úřady, policie, zdravotnická zařízení, školy, ale i pomáhají s vyplňováním formulářů a překladem dokumentů. Zdarma poskytují tlumočení z mongolštiny a bulharštiny. Za poplatek si klient může objednat tlumočení z ruštiny, ukrajinštiny, rumunštiny, španělštiny, vietnamštiny a arabštiny.

Zajímavým bodem je klub ČEKUJ! aneb česká kultura jinak. Klub pořádá různorodé akce přímo v Praze a některé i v okolí. Klienti se mohou zajímavým způsobem seznámit nejen s okolím, ale i českou kulturou. Klub již pořádal spoustu akcí, od vaření českého jídla, pikniky, komentované procházky Prahou, seznamování s pověstmi a legendami až po různé workshopy.

Klienty organizace Meta, o.p.s. si mohou zdarma zapůjčit knihy, časopisy, slovníky a učebnice. Je zde také možnost využít studovnu s počítačem a přístupem na internet.

Pro pedagogy společnost Meta pořádá semináře, workshopy, e-learningové vzdělávání a poskytuje metodickou podporu. Kurzů je nespočet a otevírají se průběžně během celého roku. Meta také vydává Odborné metodické a výukové materiály vztahující se ke vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (Meta, o.p.s. (online, cit. 2018-06-02). Dostupné z: <https://www.meta-ops.cz/>).

Velice přínosný je také portál www.inkluzivniskola.cz, kde pedagogové získávají informace ohledně legislativy a organizace výuky žáků s odlišným mateřským jazykem. Je zde také volně ke stažení mnoho výukových materiálů, pracovních listů a webových odkazů (Meta, o.p.s. (online, cit. 2018-06-03). Dostupné z: <https://www.inkluzivniskola.cz/>).

5.1.1 Projekt: Češtinou k inkluzi

Češtinou k inkluzi je jedním z projektů Mety, který vznikl na podporu inkluze v pražských mateřských, základních a středních školách. Školská zařízení mnohdy efektivně nečerpají finance z rozvojových programů pro jazykovou přípravu těchto dětí, žáků a studentů. Samotným pedagogům obvykle chybí vhodná metodická podpora, při které by se mohli dotazovat na konkrétní vzdělávací problémy (Zdroj: interní materiály Meta, o.p.s.).

Mít ve vzdělávacím procesu žáka bez znalosti vyučovacího jazyka je v České republice poměrně nový jev. V západní Evropě je stále těchto žáků více, ale jak vidíme, i u nás začínají počty stoupat. Proto se tomuto tématu začalo více věnovat i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dříve byly žáci s odlišným mateřským jazykem podporováni pouze školou, která tuto podporu prováděla v různé intenzitě. To je další z důvodů, proč tento projekt vznikl.

Projekt češtinou k inkluzi je popsán podrobněji, neboť byl realizován na dvou základních školách popisovaných ve výzkumné části této práce.

5.1.1.1 Cíl projektu

Hlavním cílem projektu bylo posílení inkluzivnosti v pražských mateřských, základních a středních školách. Ten byl naplňován pomocí dílčích cílů, které byly následovné: zvýšení kompetence pedagogů při vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, hledání a sdílení dobré praxe vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, vytvoření metodiky češtiny jako druhého jazyka, posílení informovanosti a součinnosti aktérů při vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, zvýšení zapojení rodičů žáků s odlišným mateřským jazykem do procesu vzdělávání a usnadnění komunikace mezi školou a rodiči žáků s odlišným mateřským jazykem.

Inovativnost projektu spočíval v kombinaci klíčových aktivit: vzdělávání pedagogů, metodické podpory, supervizních setkání, sdílení dobré praxe, doprovodnou sociální práci s rodinami a pilotáží organizace jazykové přípravy.

Předpokladem byl posun pedagogických pracovníků k výuce a celkovému přístupu k žákům s odlišným mateřským jazykem. Díky nastaveným mechanismům se tyto zkušenosti mohly sdílet nejen mezi pedagogy, ale mezi školami a jednotlivými kraji.

Tvorba a ověření metodiky češtiny jako druhého jazyka v České republice zatím také nikdy neproběhla a bylo předpokládáno, že vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem projekt posune na kvalitativně vyšší a sjednocenější úroveň. Metodika by se měla propojit s výukovým obsahem a díky tomu by měla být možnost hodnotit žáky vstupním a výstupním testem. To by mělo dopomoci k hodnocení pokroků konkrétního žáka (Zdroj: interní materiály Meta, o.p.s.).

5.1.1.2 Cílová skupina

1. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami – především žáci s odlišným mateřským jazykem

Cílovou skupinou projektu Češtinou k inkluzi byly žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně žáci s odlišným mateřským jazykem.

2. Pedagogičtí pracovníci, pracovníci škol a školských zařízení

Pedagogičtí pracovníci, setkávající se ve svém působení s dětmi, žáky a studenty s odlišným mateřským jazykem. Cílem je posílit vědomosti a dovednosti vztahující se k zapojení žáků s odlišným mateřským jazykem do činnosti v mateřských školách a výuku ve školách základních. To se naplňovalo pomocí seminářů, sdílení zkušeností, odbornou diskusí a závěrečnou konferencí.

Semináře pro pedagogy probíhaly přímo v budovách dvou partnerských škol a byly následovné:

1. Úvod do začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem v rozsahu osmi hodin

2. Principy práce s žáky s odlišným mateřským jazykem ve výuce v rozmezí osmi hodin

(Zdroj: interní materiály Meta, o.p.s.)

5.1.1.3 Realizace projektu

Výuka probíhala podle vzdělávacího obsahu češtiny jako druhého jazyka. Byla určena pro nově přichozí žáky cizince, tedy pro začátečníky. Po absolvování kurzu by měl žák ovládat český jazyk na úrovni A2, tedy na úrovni základů. Aby výuka byla efektivní, byli žáci vzdělávání v jednotlivých tématech, které se jich bezprostředně týkaly.

Témata:

- Seznamování a představování
- Třída – věci kolem nás
- Škola
- Matematika
- Čas, dny a režim dne
- Volný čas, aktivity, sport
- Lidské tělo, návštěva u lékaře
- Popis, vlastnosti, hodnocení, komplimenty
- Rodina
- Jídlo, stravování
- Obchod, oblečení
- Rok, roční období, datum, počasí
- Svátky, kalendář, oslava, návštěva
- Přírodopis, přírodní vědy
- Vyprávění, minulý čas
- Společenské vědy
- Dům, byt, pokoj
- Město, vesnice, instituce, orientace
- Zeměpis
- Dopravní prostředky, cestování
- Profese
- Plánování, budoucí čas

- Čeština

(Zdroj: interní materiály Meta, o.p.s.)

Každé toto téma obsahovalo analýzu situace, cíle, klíčové kompetence, mezipředmětové vztahy – propojení s ostatními tématy, slovní zásobu, výslovnost, výuku písmen (čtení a psaní), gramatiku, pragmatiku a kompenzační strategie, sociokulturní kompetence, poslech s porozuměním, čtení s porozuměním, mluvení, psaní a písemný projev. Ukázku tematického okruhu a přehled posloupnosti výslovnosti, pravopisu, čtení a psaní je v umístěno v příloze č. 6.

Pokud do školy přišel nový žák s odlišným mateřským jazykem během školního roku, zapojil se do tématu, které zrovna skupina probírala. Toto téma bylo přizpůsobeno jeho jazykové úrovni a zároveň se mohl vracet k dřívějším tématům. Pro pokročilejší žáky měla dřívější témata formu opakování a byla jim opět přizpůsobena úroveň, v tomto případě na vyšší stupeň.

Projekt byl realizován od školního roku 2016 / 2017 do 2017 / 2018, tedy 2 roky. Shrnutí závěrečné konference, která se konala 21. června 2018, potvrdila přínos celého projektu. Projekt pomohl nejen školám, ve kterých probíhal, ale hlavně otevřel oči dalším základním školám. Navrhl možné a během dvou let ověřené systémy vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (viz projekt Meta na ZŠ B a ZŠ C). Projekt rozšířil povědomí specifik vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem opět o část dál. Nyní se o vzdělávání žáků zajímá více pedagogických pracovníků. Ti, kteří nemají zájem o toto téma, získali alespoň představu o možných komplikacích (či výzvách) v hodinách, ve kterých jsou přítomni žáci s odlišným mateřským jazykem. Konference přispěla k osvětě tématu vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a základním školám dala nejen praktické typy, ale hlavně naději.

5.2 Centra na podporu integrace cizinců

Center na podporu integrace cizinců je hned několik. Každý kraj má svou pobočku integračního centra a na webových stránkách nabízí aktuální aktivity v daném regionu.

Cílovou skupinou jsou státní příslušníci ze třetích zemí (tedy mimo státy Evropské unie), azylanti a osoby s udělenou mezinárodní ochranou. Veškeré služby jsou těmto klientům poskytovány zdarma.

Centra se snaží vytvořit prostor pro dlouhodobou a koncepční podporu integrace cizinců a proto nabízejí různorodé služby. Mezi tyto služby patří sociální a právní poradenství. Klienti také mají možnost využít bezplatného přístupu k internetu, díky kterému mají možnost rychleji sehnat zaměstnání. Další výhodou je knihovna plná časopisů v anglickém, francouzském, ruském, ukrajinském, vietnamském a čínském jazyce.

Nepostradatelnou službou jsou kurzy českého jazyka, které můžeme rozdělit do třech kategorií a to základní, intenzivní a specializované. Základní kurz českého jazyka nabízí orientaci a dorozumění v běžných situacích, jako je například nákup, návštěva u lékaře aj. Kurz je možné navštívit i jednorázově a není nutno se předem registrovat. Intenzivní kurz českého jazyka nabízí orientaci v jazykově složitějších situacích jako je například pracovní pohovor. Zde je potřeba docházet pravidelně, neboť jednotlivé lekce na sebe navazují. Do tohoto kurzu je potřeba se z kapacitních důvodů předem registrovat. Specializovaný kurz je určen především pro děti, žáky a studenty a jejich rodiče. Hlavním obsahem je zejména individuální výuka dětí školního věku, kterým příprava usnadňuje začlenění se do českého školního kolektivu. Mezi další specializované kurzy patří například kurzy pro zlepšení jazykových kompetencí nezaměstnaných nebo kurzy obchodní komunikace (Centra na podporu integrace cizinců (online, cit. 2018-06-12). Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/>).

Zajímavou službou jsou sociokulturní kurzy, které cizincům podávají základní informace o České republice. Jedná se především o informovanost ve zdravotním, sociálním, vzdělávacím a daňovém systému, dále pak komunikace s úřady a zaměstnavateli. Klienti se zde nejen dozvědí o české historii, tradicích a svátcích, ale také se mohou dozvědět základní informace k získání občanství České republiky.

5.3 Centrum pro integraci cizinců, o. p. s.

Centrum pro integraci cizinců je obecně prospěšná společnost, která aktivně pomáhá cizincům při začleňování do české společnosti již od roku 2003. Působnost organizace je celorepubliková, nicméně se převážně zaměřuje na Středočeský kraj a hlavní město Praha.

Cílovou skupinou jsou cizinci legálně pobývající na území České republiky, kteří mají trvalý nebo dlouhodobý pobyt, udělený azyl, doplňkovou ochranu nebo jsou občany Evropské unie.

Organizace nabízí mnoho služeb jako je sociální, právní a pracovní poradenství, volnočasové aktivity a poradenství ve vzdělávání.

Velice zajímavá je nabídka kurzů češtiny pro cizince. V Praze se realizuje dokonce již na čtyřech různých pobočkách. Kurzy se dělí podle jazykové úrovně, věku a finanční náročnosti. Zdarma jsou nabízeny kurzy především pro začátečníky a mírně pokročilé ve školním věku. Jsou to například čeština pro děti od 6 do 8 let, čeština pro děti od 9 do 13 let, kurz pro žáky od 6 do 15 let, ale i dětský klub pro děti od 2 do 7 let a kurz pro rodiče školních dětí. Za poplatek jsou náročnější kurzy, jako jsou kurzy pro přípravu na zkoušku A1 či A2 (500 Kč 10 lekcí), nebo semestrální kurz buď pro začátečníky, nebo pro pokročilé (6000 Kč 30 lekcí). Zajímavé jsou zajisté nízkoprahové kurzy pro začátečníky až mírně pokročilé, do kterých se není třeba předem registrovat, nemusíte docházet pravidelně a devadesáti minutová lekce stojí 50 Kč (Centrum pro integraci cizinců (online, cit. 2018-06-16). Dostupné z: <http://www.cicpraha.org/>).

Centrum pro integraci cizinců se samozřejmě snaží i o osvětu daného tématu, pořádá semináře jak pro pedagogy, tak pro veřejnost a poskytuje informační materiály (Centrum pro integraci cizinců (online, cit. 2018-06-16). Dostupné z: <http://www.cicpraha.org/>).

5.4 Poradna pro integraci

Poradna pro integraci je nestátní neziskovou organizací, věnující se integraci cizinců, žijících v České republice. Hlavním posláním je pomoc při integraci tak, aby se cizinci mohli stát řádnými občany se všemi právy, ale i povinnostmi. Velkou snahou je také zmírnění diskriminace a xenofobie.

Organizace se věnuje poradenství sociálnímu, sociálně-aktivizační službě, integračním a multikulturním aktivitám, vzdělávání pedagogů, výuce češtiny jako druhého jazyka a osvětové činnosti.

Poradna pro integraci věnuje svou pozornost školám – semináře pro pedagogy, metodické vedení a multikulturní programy. Nabízí nejen poradenství k začleňování žáků cizinců, ale i semináře pro pedagogy, které jsou zdarma. Škola si může vybrat z několika tematických okruhů: žák cizinec v české škole, výuka českého jazyka pro cizince, integrace vietnamských žáků, interkulturní kompetence pedagoga. V nabídce jsou i multikulturní programy, přednášky, diskusní setkání a workshopy, které se snaží o poznání a propojení majoritní a minoritní kultury. Výběr je opět pestrý: interkulturní komunikace, kulturní šok, uprchlíci, cizinci v ČR, ochutnejte Vietnam, Kuba – příběh života. Některé aktivity umožňují přímé setkání s imigranty (Poradna pro integraci (online, cit. 2018-0614). Dostupné z: <http://www.p-p-i.cz/>).

Centrum Czech In je součástí poradny pro integraci a zaměřuje se na výuku češtiny jako cizího jazyka. Pořádají kurzy češtiny pro děti, pro dospělé, skupinové, individuální a profesionální kurzy pro firmy. Skupinové kurzy pro děti jsou rozděleny podle věku a jazykové úrovně (předškoláci, mladší školáci - začátečníci, mladší školáci - pokročilí, starší školáci - začátečníci, starší školáci - pokročilí) a cenově se pohybují kolem 4000 Kč za 33 lekcí. Individuální kurz spojen s doučováním se hodí pro všechny věkové kategorie, především pro školní děti, protože mohou procvičovat výukovou látku. Klient za lektora zaplatí 250 Kč za 60 minut. Kurzy češtiny pro dospělé se dělí podle jazykové úrovně (začátečníci A0, mírně pokročilí A1, středně pokročilí A2) a cenově se pohybují také kolem 4000 Kč za 35 lekcí. Soukromá příprava na zkoušku A1 či B1 stojí 300 Kč za 60 minut. Zároveň nabízejí kurzy cizích jazyků pro dospělé. Každý si může vybrat z několika úrovní světových jazyků: angličtiny, španělštiny, ruštiny a italštiny. Skupinová lekce se pohybuje okolo 150 Kč za 90 minut. Individuální lekce jsou vhodné jak pro dospělé, tak i děti. Finančně jsou dvakrát tak náročnější, ale jejich výhodou je osobní přístup a volba místa, kde bude lekce probíhat (Centrum Czech In (online, cit. 2018-06-14). Dostupné z: <http://czechinskola.cz/>).

5.5 Nová škola, o. p. s.

Nová škola je nevládní nezisková organizace, která podporuje inkluzivní vzdělávání cizinců, menšin a jinak sociálně či kulturně znevýhodněných skupin. Posláním organizace je vytváření přátelského prostředí bez předsudků, posilování komunikace mezi majoritou a minoritou, vytváření podmínek pro rovné příležitosti.

Pozornost věnujme programu Rozlety, který je určen žákům základních a středních škol, kteří jsou sociálně znevýhodněni z důvodu ohrožení sociálním vyloučením, především obtíže vztahující se k odlišnému mateřskému jazyku. Cílem programu Rozlety je zlepšení školního prospěchu, vhodná volba střední školy a smysluplné využití volného času. Snahou je prostřednictvím doučování podpořit žákovu domácí přípravu natolik, aby byla odbourána jazyková bariéra. Zaměřují se především na žáky se studijními předpoklady a nevhodným rodinným zázemím, nicméně to není podmínkou spolupráce. Skupinové doučování českého jazyka, matematiky a anglického jazyka probíhá skupinovou formou v odpoledních hodinách a je zdarma. „Není důležité, kolik se toho u nás naučí, ale to, aby zažili, jaké je to mít úspěch a na něco přijít sám“ (Nová škola, o.p.s., online, cit. 2018-06-17). Pro žáky, kteří nemohou navštěvovat skupinové doučování, je možnost domluvit se individuálně či využít služby mentoringu. Mentor pomáhá dítěti řešit drobné obtíže, které se můžou a nemusí vztahovat ke škole.

Navíc Nová škola pořádá jednou měsíčně víkendovou akci, kde žáci mohou navštívit zajímavá místa, zajít do kina na film, zasportovat si nebo navštívit kreativní dílnu.

Podpora škol je nedílnou součástí působení organizace. Zaměřují se na vzdělávání pedagogických pracovníků v kurzech, které podporují čtenářství a kurzech na podporu inkluze a spolupráce učitele a asistenta pedagoga Nová škola o.p.s. (online, cit. 2018-06-17). Dostupné z: <http://www.novaskolaops.cz/>

5.6 InBáze

Organizace Inbáze pomáhá migrantům a jejich rodinám k začlenění do života v České republice. Nabízejí mnoho služeb od sociálního, psychosociálního a kariérního poradenství přes asistenční služby, skupinová setkávání, klubovnu až po kurzy českého jazyka a doučování.

Kurzy českého jazyka jsou rozděleny do několika kategorií, z nichž většina je přístupná zdarma.

- Čeština v akci je pravidelné setkávání jednou měsíčně, kde si děti nejen rozšiřují slovní zásobu, ale také poznávají českou kulturu a historii.
- Individuální doučování českého jazyka je určené dětem, jejichž rodiny si z nepříznivé sociální situace nemohou dovolit financování doučování.
- Nabídka víkendových kurzů je již placená. Patnáct setkání (30 vyučovacích hodin) během víkendů stojí 1500 Kč. (Víkendové kurzy jsou nabízeny i dětem v předškolním věku.)
- Služba mentoring nabízí nejen doučování českého jazyka, ale dítě se svým mentorem může věnovat čemukoliv (sportu, hudbě, výtvarnému tvoření, návštěvám muzeí, divadel a kin).

Pro děti staršího školního věku (11 – 16 let) jsou zdarma pořádány kluby a víkendové pobyty.

Zajímavým bodem je Operační program Praha – Pól růstu: Mosty k porozumění. Cílem projektu je posílení inkluze migrantů do české společnosti. Projekt obsahuje spoustu volnočasových aktivit, programů pro školy i širokou veřejnost. Zde se věnujme především doučování se zaměřením na rozvoj kompetencí v českém jazyce. Dobrovolník individuálně nebo skupinově procvičuje český jazyk především prostřednictvím konverzace a práce s textem. Výukový program Bedýnky příběhů je určený do mateřských a základních škol a lze jej zařadit do průřezového tématu multikulturní výchova. Program představuje cizí země, jejich kulturu, styl života a stravování. Zároveň jsou pořádány odborné semináře pro pedagogické pracovníky, kteří se zaměřují na práci s žáky s odlišným mateřským jazykem (InBáze (online, cit. 2018-06-17). Dostupné z: <http://www.inbaze.cz/>).

5.7 Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)

AUČCJ je odborná zájmová organizace učitelů češtiny jako cizího jazyka na všech stupních a typech škol, včetně mimoškolních vzdělávacích zařízení. Nejedná se sice o nestátní neziskovou organizaci, nicméně je důležité si ji zde zmínit, neboť spolupráce učitelů češtiny jako druhého jazyka a sdílení dobré praxe podporují nejen výuku, ale i začlenění žáka-cizince do kolektivu českých žáků.

Asociace se věnuje především pedagogům, ale také výuce českého jazyka přímo pro cizince. Aktuálně je v nabídce roční cyklus školení pro začínající učitele češtiny jako cizího jazyka, který bude probíhat ve školním roce 2018 / 2019. Další nabídkou v období 2018 – 2020 jsou kurzy češtiny pro osoby s udělenou mezinárodní ochranou.

Pedagogové na webových stránkách www.auccj.cz mohou nalézt metodické materiály vztahující se k výuce žáků s odlišným mateřským jazykem, přehled dostupných učebnic pro žáky s odlišným mateřským jazykem a odkazy na další organizace, věnující se této problematice.

AUČCJ zajišťuje metodickou podporu výuky češtiny jako druhého jazyka v rámci projektu Systémové podpory výuky češtiny jako druhého jazyka od magistrátu hlavního města Prahy (Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (online, cit. 2018-06-28). Dostupné z: <http://www.auccj.cz/>.

Další uvedené organizace podporují především začlenění cizineckých rodin do české společnosti, tudíž se věnují i jejím dětem (i když ne výslovně kurzům češtiny). Je důležité jejich připomenutí, neboť i volnočasové aktivity rozvíjejí češtinu a napomáhají k integraci. Autorka se opět zaměřila především na organizace působící na území hlavního města Prahy.

5.8 Proxima Sociale, o. p. s.

Proxima Sociale je obecně prospěšná společnost, poskytující preventivní a poradenské sociální služby.

Jedním z programů je Spolu v komunitě. Program pomáhá rodinám cizinců překonávat jazykové a sociokulturní bariéry. Pořádají různé výlety a různé akce, kde

přirozeným způsobem propojují žáky z majority a minority (Proxima Sociale o.p.s. (online, cit. 2018-06-16). Dostupné z: <http://www.proximasociale.cz/>).

5.9 Diakonie

Diakonie Českobratrské církve evangelické je nestátní neziskovou organizací věnující se pomoci lidem v nepříznivých životních situacích. Do této cílové skupiny spadá práce s migranty.

Diakonie pomáhá žadatelům o azyl se startem nového života v České republice. Projekt DOMA poskytuje odbornou podporu, posiluje přirozené sociální vztahy a tím předchází sociálnímu vyloučení (Diakonie Českobratrské církve evangelické (online, cit. 2018-05-15). Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/>).

5.10 Varianty

Jedná se o vzdělávací programy obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni. Fungují již od roku 2001, kdy se podíleli na zavedení principů interkulturního vzdělávání. Metodický portál varianty se zaměřuje především na pedagogické pracovníky, ale i osvětou tématu migrace.

Program migrace je informační a mediální program, který se věnuje otázkám cizinců žijících v České republice. Cílem tohoto programu je prostřednictvím médií informovat spoluobčany o migraci u nás a bořit již zažitá stereotypy o cizincích. To přispívá k lepšímu soužití imigrantů a majority. Spolupráce probíhá na jedné straně s novináři, na straně druhé přímo s migranty. Ti sdělují své zkušenosti a sami se do procesu zvyšování informovanosti zapojují.

Pro pedagogické pracovníky pořádají kurzy, semináře a workshopy. Hlavními tématy jsou interkulturní vzdělávání, inkluzivní vzdělávání, globální rozvojové vzdělávání, moderní výukové metody, komunikace školy s rodinou, ale také připravují kurzy přímo na míru. Na tato témata nabízejí i konzultace a poradenství.

Varianty nabízejí i metodické a výukové materiály, odborné analýzy a výzkumy na témata jako jsou interkulturní vzdělávání, inkluzivní vzdělávání a globální rozvojové vzdělávání. Nechybí ani doporučení praktických aktivit přímo do výuky.

Pro žáky a studenty každý rok vyhlašují soutěž „Bohouš a Dáša mění svět“. V této soutěži se žáci vytvořením komiksu vyjadřují k problémům dnešního světa. Již proběhl jedenáctý ročník a každý rok jsou vítězná díla vystavena (Varianty – vzdělávací program společnosti Člověk v tísni o.p.s. (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z: <https://www.varianty.cz/>).

6 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jakým způsobem je provedena organizace vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem ve vybraných školách na území hlavního města Prahy.

Dílčí výzkumné otázky jsou následující:

1. Jaké speciální učebnice, materiály a softwarové programy (na tablety, interaktivní tabule) vybrané základní školy na území hlavního města Prahy používají při výuce žáků s odlišným mateřským jazykem?
2. Jaká podpůrná opatření poskytují vybrané základní školy na území hlavního města Prahy žákům s odlišným mateřským jazykem?
3. Jakou nadstandardní podporu vybrané základní školy na území hlavního města Prahy poskytují žákům s odlišným mateřským jazykem (projekty, spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi)?

7 Metodologie výzkumného šetření

Autorka si vybrala tři základní školy na území hlavního města Prahy, které mají nějakou zkušenost se vzděláváním žáků s odlišným mateřským jazykem. Tyto školy byly anonymizovány.

Autorka uplatnila kvalitativní výzkum. Užila metodu analýzu dokumentů. Studovala školní vzdělávací programy, webové stránky škol, projekty vztahující se ke vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a vedla rozhovory na jedné straně s vedením škol, na straně druhé přímo s pedagogy.

Pro získání dat byly vedeny rozhovory se třemi vedoucími pracovníky. Ve škole A a B se jednalo o ředitelku školy, ve škole C o zástupkyni ředitele školy. Tyto rozhovory probíhaly v soukromí příslušných kanceláří, čili v ředitelnách a kanceláři zástupce ředitele. Dále autorka vedla rozhovory s osmi pedagogickými pracovníky. Ty byly vedeny v soukromí a to buď v kabinetech, nebo učebnách pro žáky s odlišným mateřským jazykem (samozřejmě bez přítomnosti žáků). Výhodou rozhovorů v přímo v učebnách bylo, že autorka mohla nahlížet do všech studijních materiálů. Autorka zvolila metodu semistrukturovaného rozhovoru. Otázky jsou k nahlédnutí v příloze. Přičemž řada otázek vznikla až v průběhu rozhovoru. Rozhovory trvaly v průměru 30 minut.

8 Popis sledovaných škol

Pro sběr dat si autorka vybrala tři základní školy na území hlavního města Prahy, které mají zkušenost se vzděláváním žáků – cizinců, čili žáků s odlišným mateřským jazykem. Zaměření je pouze na pražské školy, neboť koncentrace žáků cizinců je vyšší právě na území hlavního města Prahy.

8.1. Charakteristika základní škola A

Škola se zaměřuje na práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Na jedné straně se stará o žáky mimořádně nadané, na straně druhé o žáky se specifickými potřebami učení. Těch docházelo v roce 2016 / 2017 do základní školy A 16. Hudební, jazykové a sportovní zaměření také škola nezapře. Žáci si již od první třídy vybírají, zda se vydají hudebním nebo sportovním směrem. Škola se může pochlubit tím, že mnozí absolventi působí jako profesionální sportovci (někteří až jako reprezentanti České republiky) nebo jako profesionální hudebníci. Jazykové zaměření školy je velmi rozvětvené. Žák dochází buď do takzvané evropské třídy, kdy se od prvního ročníku učí francouzský nebo německý jazyk a od čtvrtého ročníku se přidává anglický jazyk. Druhá třída je zaměřena již od prvního ročníku na anglický jazyk a v šestém ročníku si žák volí mezi německým, francouzským nebo ruským jazykem. Pokud do školy nastoupí nový žák ve vyšším než prvním ročníku, je zařazen do třídy, podle jazyka, který ovládá. Navíc jsou zde vyučovány předměty v cizích jazycích jako například matematika v anglickém jazyce, výchova k občanství v anglickém jazyce, dramatická výchova v anglickém, německém či francouzském jazyce. Všechny s hodinovou dotací na týden. Nesmí se opomenout, že základní škola A se již čtrnáct let intenzivně věnuje žákům s odlišným mateřským jazykem, jejichž rodiče ji záměrně vyhledávají. Základní škola je to sice běžná, přesto tato informace stojí za zmínku.

Na základní škole A se nesetkáme s běžnou formou kvantitativního hodnocení v podobě známek během školního roku. Žáci sice na vysvědčení dostávají známky, ale během roku jsou hodnoceni body. Důležité je zdůraznit, že učitel hledá to, co žák umí.

Úspěšným zakončením studia se miní ročníkové práce a následné obhajoby žáků 9. tříd. Toto zakončení ověřuje schopnosti a dovednosti žáka před vstupem na střední školu. Žák musí úspěšně projít malou obhajobou, která se týká finanční gramotnosti, a velkou

obhajobou, která je tematicky zaměřená k výukovému předmětu a žák si ji volí dle svého zájmu.

Základní škola A spolupracuje s následujícími organizacemi: Spolek živnostníků, Goethe Institut, Meta o. p. s., Policie ČR, městská policie, Útvar situační prevence Městské policie hlavního města Prahy, Městská knihovna, ILC Brno, AC Sparta Praha, Evropské centrum Praha, Diakonie Českého Československé církve evangelické, ZOO Praha, spolupráce s mateřskými a základními školami v okolí (Zdroj: výroční zpráva základní školy A (online, cit. 2018-04-19)).¹

Pedagogický sbor ve školním roce 2016 / 2017 tvořilo 65 pracovníků. Z toho 12 vyučujících na prvním stupni, 12 vyučujících na druhém stupni, 25 netřídních vyučujících, 4 vyučující češtiny jako druhého jazyka, 7 vychovatelů ve školní družině, 3 asistenti pedagoga a dva speciální pedagogové (Zdroj: výroční zpráva základní školy A (online, cit. 2018-04-19)).¹

V následujícím školním roce 2017 / 2018 bylo 68 pedagogických pracovníků. Zvýšil se počet asistentů pedagoga na šest.

Ve školním roce 2016 / 2017 navštěvovalo základní školu A 568 žáků ve 23 třídách. Do tohoto množství je započítáno i 30 žáků plnící povinnou školní docházku v zahraničí dle § 38, školského zákona. Žáků s odlišným mateřským jazykem docházelo na základní školu A 102, z toho bylo 100 cizinců. Ze zemí Evropské unie 12 (ze Spolkové republiky Německa 4, z Bulharské republiky 3, z Chorvatské republiky 2, ze Slovenské republiky 2, z Maďarska 1), ze třetích zemí 88 (z Ukrajiny 29, z Vietnamské socialistické republiky 22, z Ruské federace 15, z Afgánské islámské republiky 5, z Korejské republiky 5, z Čínské lidové republiky 3, z Iránské islámské republiky 3, z Moldavské republiky 3, z Gruzie 1, z Kostarické republiky 1, z Kyrgyzské republiky 1). Z tohoto počtu je 24 žáků s úplnou neznalostí českého jazyka, 19 s nedostatečnou znalostí českého jazyka a 7 se znalostí českého jazyka, ale s potřebou doučování (Zdroj: výroční zpráva základní školy A (online, cit. 2018-04-19)).¹

Ve školním roce 2017 / 2018 navštěvovalo základní školu A 587 žáků ve 23 třídách. Do tohoto množství jsou započítáni i žáci plnící povinnou školní docházku v zahraničí dle § 38, školského zákona. Žáků s odlišným mateřským jazykem bylo 112,

¹ Z důvodu anonymizace nejsou webové stránky školy uvedeny v závěrečném seznamu užitých zdrojů.

z toho 14, kteří nemluvili českým jazykem. Mohli jsme se zde setkat s žáky se státní příslušností z Portugalska, ze Spojených států Amerických, z Kanady, z Kuby, z Azerbajdžánu a ze Zanzibaru. (Zdroj: výroční zpráva základní školy A (online, cit. 2018-04-19)¹.

Multikulturní výchova podporuje integraci žáků s odlišným mateřským jazykem do českého prostředí. Škola pracuje nejen s žáky, ale především i s rodiči, kteří mnohdy nemluví česky. Multikulturní výchova je obsažena v mnoha předmětech a to od společenských věd až po výtvarnou a hudební výchovu.

Na základní škole A probíhá čtenářský klub. Žáci se nejen pravidelně setkávají při čtení knih, ale je zde i specifická realizace, kdy žáci individuálně docházejí k vyučujícím a trénují si své čtenářské schopnosti. Škola si velice zakládá na čtenářské gramotnosti. Ve třetím, pátém a sedmém ročníku se provádí testování čtenářské gramotnosti. Žák poté dostane svůj vývojový graf, díky kterému zjistí své zlepšení, případně dostane doporučení.

Plán pedagogické podpory vypracovává učitel češtiny jako druhého jazyka, společně se speciálním pedagogem.

Aby mohla škola poskytovat speciální péči žákům s odlišným mateřským jazykem, čerpá finance hned z několika zdrojů. Důležitým zdrojem je rozvojový program podpory vzdělávání cizinců ve školách. Základní škola A čerpá ze všech třech modulů (podpora pro žáky třetích zemí, podpora pro žáky azylanty a podpora pro žáky zemí Evropské unie). Dalším prostředkem je Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka od magistrátu hlavního města Prahy. Tam mohou docházet nejen místní žáci, ale i žáci z ostatních škol ze stejné městské části a dveře jsou otevřené i jejich rodinným příslušníkům, kteří mají zájem se českému jazyku učit. V neposlední řadě také škola využívá čerpání financí ze Šablon, díky kterým dotuje doučování žáků ohrožených školním neúspěchem, čtenářské kluby i speciální učebnice a pomůcky.

8.1.1 Školní vzdělávací program - český jazyk pro žáky cizince

Cílem předmětu je, aby žáci - cizinci zvládli český jazyk na takovou úroveň, která jim umožní integraci do běžné třídy. Výuka probíhá podle komunikačních témat s ohledem na věk žáka a jeho komunikační potřeby. Výuka probíhá ve specializované učebně, která je vybavena interaktivní tabulí, počítači a speciálními pomůckami (slovníky, nástěnné tabule,

knihy, stolní hry). Každý žák má vypracovaný vlastní vyrovnávací plán (Zdroj: interní dokument základní školy A).²

Žáci jsou podle svých jazykových dovedností rozděleni do následujících skupin:

0: žák nerozumí

1 = A1: žák rozumí každodenním výrazům, umí se představit, klást jednoduché otázky, nečte, nepíše nebo neovládá latinku

2 = A2: žák rozumí často používaným výrazům, čte s chybami, částečně rozumí přečtenému textu

3 = B1: rozumí hlavním bodům při používání běžného jazyka, napíše jednoduchý text

4 = B2: žák rozumí konkrétním i abstraktním výrazům, je schopen se účastnit rozhovoru, čte bez obtíží, napíše srozumitelný text

5 = C1: žák se plynule vyjadřuje, komunikuje i píše bez dopomoci

Výukové tematické okruhy, v nichž se žáci učí nejen slovní zásobu, ale propojují i s gramatickými jevy (to vše podle věku a jazykových schopností žáka):

- Ahoj!
- Ve škole
- Ve třídě
- Já a moje rodina
- Co kdo dělá
- Barevný rok
- Ve městě
- Jídlo
- Každý je jiný
- Lidské tělo
- Oblečení
- Čas, orientace

² Z důvodu anonymizace není uveden název základní školy.

- Cestování
- Počasí

Zdroj: interní dokument Základní školy A²

8.1.2 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole A

Jak již bylo zmíněno, základní škola A se již po mnoho let specializuje na vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Přes to je běžnou základní školou, neboť většina žáků jsou běžní žáci. Speciální školní vzdělávací plán pro žáky s odlišným mateřským jazykem je popsán výše.

Na inkluzi každého žáka se podílí učitel češtiny, třídní učitel, učitelé češtiny pro cizince a též učitelé cizích jazyků. Scházejí se pravidelně na čtvrtletních poradách a řeší speciální vzdělávací potřeby každého žáka a nastavují u vzdělávací opatření.

Žáci s odlišným mateřským jazykem navštěvují intenzivní kurz českého jazyka, který je zahrnut do běžného rozvrhu žáka. Zde jsou utvořeny skupiny žáků podle věku a stupně jazykových znalostí, u kterých se střídají čtyři vyučující češtiny jako druhého jazyka.

Tyto skupiny společně prochází intenzivním kurzem českého jazyka, který je časově vyhrazen třemi pololetími. Poté žák nastoupí do běžné výuky v kmenové třídě a je běžně hodnocen. V prvním pololetí školního roku 2016 / 2017 navštěvovalo intenzivní kurz českého jazyka 43 žáků a ve druhém pololetí 31 žáků. V následujícím školním roce prošel program určitými změnami. Rozdělil se na následující pětiměsíční fáze:

1. fáze

V tomto období je kladen důraz hlavně na nácvik jazyka. Žáci mají 4 hodiny češtiny jako druhého jazyka denně. Více naukových předmětů nenavštěvují. Důraz je kladen nejen na mluvenou řeč, ale i na nácvik psaní a čtení. Mnozí nově příchozí žáci totiž latinku vůbec neovládají.

2. fáze

Tato fáze je jakousi průtokovou třídou. Žák je zařazen do předmětů, které již zvládne (např. výchovy, matematika, cizí jazyk,...). V tomto období mají žáci 4 hodiny češtiny jako druhého jazyka společně se skupinou, 4 individuální hodiny českého jazyka samostatně s vyučujícím češtiny jako druhého jazyka a 4 hodiny českého jazyka v kmenové třídě. Zvýšená podpora jazyka je zde zřetelná - žák se vyučuje českému jazyku 12 hodin týdně. Tento model má větší efekt, protože žáci jsou částečně integrováni a hlavně se pomalu zapojují do třídního kolektivu, neboť běžnou mluvu již ovládají. V první a druhé fázi se ve školním roce 2017 / 2018 nacházelo 14 žáků.

3. fáze

Třetí fáze se vyznačuje plnou integrací v kmenové třídě. Samozřejmě jejich podpora i nadále trvá. Stále docházejí probírat gramatiku zvlášť, trénovat komunikační dovednosti a navštěvovat logopedické pracoviště pro nácvik výslovnosti. Pro tyto hodiny jsou jim vyčleněny z rozvrhu takové předměty, aby nepřišli o probíranou látku (např. jedna hodina tělesné, výtvarné či hudební výchovy). V této fázi se ve školním roce 2017 / 2018 pohybovalo 98 žáků.

Při vstupu žáka s odlišným mateřským jazykem rodiče písemně souhlasí se vzděláváním svého dítěte podle tohoto programu. Díky tomuto souhlasu se může žák cizinec plně věnovat českému jazyku a není hodnocen z jiných předmětů, a to až po dobu třech pololetí.

Škola samozřejmě nabízí i odpolední aktivity jako je čtenářský klub, ale i kroužek gramatiky. Tento kroužek gramatiky probíhá dvě odpoledne a to vždy po dvou hodinách. Mohou ho navštěvovat nejen žáci základní školy A, ale i žáci z ostatních škol městské části, či jejich rodiče. Jedná se totiž o systémovou podporu češtiny od magistrátu hlavního města Prahy.

8.2 Charakteristika základní školy B

Škola se zaměřuje na práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Na jedné straně to jsou žáci s mimořádným nadáním, jejichž schopnosti a dovednosti jsou více rozvíjeny a to od 1. do 5. třídy podle vlastního školního vzdělávacího programu. Na straně druhé jsou to žáci se specifickými poruchami učení. Nesmíme opomenout ani rozšířenou výuku jazyků. Na základní škole B se vyučuje již od první třídy anglický jazyk (vždy jedna skupina je vedena rodilým mluvčím, poté se v 6. ročníku přidává druhý cizí jazyk a žáci volí mezi německým, francouzským či španělským jazykem.

Škola spolupracuje s následujícími organizacemi: META o.p.s., Národní ústav pro autismus z.ú., LATA – programy pro mládež a rodinu z.ú., Cermat – Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání, SCIO, Mensa České republiky, Centrum nadání o.p.s., Nová škola o.p.s., Pedagogicko psychologická poradna, Speciálně pedagogické centrum, mateřské školy (program Kouzelná škola pro budoucí prvňáčky), jazyková agentura Lingua Connect a Bethany's English Club for bilinguals a v neposlední řadě také s organizacemi, jako je OSPOD, Policie ČR a Odbor sociálních věcí a zdravotnictví (Zdroj: výroční zpráva základní školy B (online, cit. 2018-04-21))³.

Pedagogický sbor ve školním roce 2016 / 2017 tvořil 69 pracovníků. Z toho 20 vyučujících na prvním stupni, 20 na druhém stupni, jeden učitel češtiny jako druhého jazyka, 13 vychovatelů školní družiny, 12 asistentů pedagoga. Tři vychovatelky zastávají zároveň funkci asistenta pedagoga. Poradenské pracoviště čítá 3 zaměstnance a to školního psychologa, speciálního pedagoga a výchovného poradce (Zdroj: výroční zpráva základní školy B (online, cit. 2018-04-21))³.

V následujícím školním roce 2017 / 2018 se z důvodů potřeby zvýšil počet asistentů pedagoga o dva, tudíž na 14 asistentů pedagoga. Celkově pedagogický sbor tvoří 71 pracovníků.

Ve školním roce 2016 / 2017 navštěvovalo základní školu B 620 žáků ve 23 třídách. Do tohoto množství jsou započítáni i žáci plnící povinnou školní docházku v zahraničí dle § 38, školského zákona. Z tohoto počtu bylo 97 žáků s odlišným mateřským jazykem. Z toho bylo žáků cizinců 49. Ze zemí Evropské unie 16 (ze Slovenské republiky 9, z Bulharska 2, ze Spolkové republiky Německa 2, z Polské republiky 2, z Nizozemska

³ Z důvodu anonymizace nejsou webové stránky školy uvedeny v závěrečném seznamu užitých zdrojů.

1). Z třetích zemí 33 žáků (z Ruské federace 10, z Ukrajiny 4, ze Syrské arabské republiky 4, z Čínské lidové republiky 2, z Korejské republiky 2, z Vietnamské socialistické republiky 2, z Kosovské republiky 2, ze Srbska 2, ze Státu Izraele 1, z Japonska 1, z Jordánského hášimovského království 1, z Uruguaye 1, ze Spojených států amerických 1). Další skupinu tvoří žáci s českou státní příslušností, ale odlišným mateřským jazykem. Většinou to jsou děti z bilingvních rodin. Těchto žáků je 48. Jejich rodným jazykem je především angličtina, ruština, francouzština, ukrajinština a vietnamština (Zdroj: výroční zpráva základní školy B (online, cit. 2018-04-21)³.

Ve školním roce 2017 / 2018 navštěvovalo základní školu B 618 žáků ve 23 třídách. Do tohoto množství jsou opět započítáni i žáci plnící povinnou školní docházku v zahraničí dle § 38, školského zákona. Z tohoto počtu bylo 104 žáků s odlišným mateřským jazykem. Z toho bylo žáků cizinců 54. Ze zemí Evropské unie 15, z třetích zemí 39 a žáků bilingvních 50.

Multikulturní výchova je realizována v rámci etické výchovy, která probíhá zážitkovou formou a také formou projektů. Žáci se učí dramatizovat, domlouvat se a vyvozovat závěry. Důležitým aspektem je spolupráce, poznání samu sebe a rozvíjení vztahů k druhým lidem. Etická výchova má pozitivní efekt v oblasti primární prevence, zlepšení studijních výsledků a zapojení žáka do kolektivu. Pracuje s žáky s odlišným mateřským jazykem, kteří díky rozdílnému kulturnímu prostředí přispívají k objektivnějšímu pohledu na daný problém (Zdroj: výroční zpráva základní školy B (online, cit. 2018-04-21)³.

Škola podporuje žáky s odlišným mateřským jazykem také projektem školního čtenářského klubu. Ten je určen žákům prvního stupně, kteří jsou ohroženi jazykovým neúspěchem. Klub podporuje čtenářskou a jazykovou gramotnost. Velkou část tvoří žáci s odlišným mateřským jazykem. Žáci se scházejí jednou týdně na dvě vyučovací hodiny. Do čtenářského klubu dochází 12 žáků, z toho 9 je žáků s odlišným mateřským jazykem. Pomocí vedoucího lektora jsou žáci pozitivně ovlivňováni ke vztahu ke čtení. Mezi základní aktivity čtenářského klubu patří samostatné čtení formou dílny čtení, kdy si žáci čtou knihu dle vlastního výběru, kterou si mohou přinést svou nebo si ji půjčí z knihovničky. Další velmi důležitou součástí je doporučování si četby navzájem, poněvadž vrstevnické doporučování je velmi efektivní. V neposlední řadě nesmíme

opomenout půjčování knih domů, které především žákům s odlišným mateřským jazykem dává dostatečný prostor pro rozvoj čtenářských a jazykových kompetencí.

Plán pedagogické podpory pro cizince vypracovává speciální pedagog společně s učitelem češtiny jako druhého jazyka a třídním učitelem, případně učitelem odborného předmětu, ve kterém má žák s odlišným mateřským jazykem nedostatky.

Aby mohla škola poskytovat speciální péči žákům s odlišným mateřským jazykem, čerpá finance z několika zdrojů. Jedním z nich je rozvojový program podpora vzdělávání cizinců ve školách. Škola čerpá ze všech třech modulů a to podporu pro žáky třetích zemí, podporu pro žáky azylanty a podporu pro žáky ze zemí Evropské unie. Dalším prostředkem je Systémová podpora výuky češtiny, jako druhého jazyka, kam mohou docházet nejen žáci této školy, ale žáci z celé městské části. V neposlední řadě je personální zajištění financováno z rozvojového programu Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Základní škola B také čerpá finance ze Šablon, kterými financuje mimo jiné i výše zmíněné čtenářské kluby, doučování žáků ohrožených školním neúspěchem, nákup speciálních učebnic a pomůcek.

8.2.1 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole B

Na základní škole B je aplikován individuální přístup k žákům, tudíž je to vhodný přístup i pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Vyučující se snaží žákovi zjednodušit právě probíranou látku na adekvátní jazykovou úroveň a jsou ochotni po vyučování látku případně dovysvětlit. Asistenti pedagoga jsou přítomni v 10 třídách z 23 a dle potřeby docházejí na problémové předměty i do ostatních tříd. Asistent pedagoga dopomáhá žákovi převážně s porozuměním textu, případně dovysvětlením. V odpoledních hodinách asistenti pedagoga dopomáhají žákům s odlišným mateřským jazykem ve složité látce, složitými domácími úkoly nebo trénují čtení s porozuměním. Odpolednímu doučování či procvičování gramatiky českého jazyka se také věnují třídní učitelé.

Žáci na začátku školního roku prošli jazykovou diagnostikou. Ta spočívala ve vyplnění testu, který se zaměřoval na porozumění textu, psaní, gramatice a následujícího rozhovoru. Žáci prvních a druhých tříd podstoupily pouze rozhovor, který byl doplněný o obrázky a úkoly. Tuto diagnostiku vykonaly pracovnice z Mety. U žáků, kteří nastoupili

během školního roku je během přijímacího pohovoru zjištěna úroveň českého jazyka, poté jsou zařazeni do příslušné skupiny kurzu češtiny jako cizího jazyka.

Díky jazykové diagnostice vznikly následující 3 skupiny:

1. Podpora ve výuce v kmenové třídě

Podporu zajišťuje vyučující, asistent pedagoga, či je realizována jako odpolední doučování češtiny.

Jazyková úroveň žáka je taková, že rozumí a mluví téměř jako rodilý mluvčí, ale má drobné nedostatky v češtině. Ty se mohou projevit například následovně: nezná úplně všechna slova, dělá výjimečně chyby v gramatice, plete si písmena, nerozumí všem instrukcím hned a samostatně, ale s dopomocí ano.

2. Střední podpora

Žák dochází na 2 hodiny výuky češtiny jako druhého jazyka a to v době, kdy má kmenová třída český jazyk, ve kterém opakují gramatické jevy. Tuto podporu zajišťuje učitel češtiny jako druhého jazyka.

Jazyková úroveň žáka je taková, že mluví a rozumí. Splní téměř všechny úkoly v diagnostickém testu, kterým dokáže projít. Některé úkoly splní pouze s dovysvětlením a dopomocí. Nedostatky v češtině se mohou projevit například následovně: nepojmenuje úplně všechny obrázky nebo si není jistý, dělá gramatické chyby v koncovkách, nepoužívá správně předložky, chvílemi nesrozumitelně vyslovuje, při psaní si plete písmena, instrukcím nerozumí hned, potřebuje dopomoc.

3. Intenzivní podpora

Žák dochází 4 dny v týdnu na výuku češtiny jako druhého jazyka. Tato výuka probíhá podle výše popsaných témat vzdělávacího obsahu češtiny jako druhého jazyka. Tuto podporu zajišťuje učitel češtiny jako druhého jazyka. Časová dotace je 12 hodin týdně. V ostatních hodinách dochází do kmenové třídy, aby se mohl zapojit do sociálních kontaktů s vrstevníky. V těchto hodinách mu potřebnou podporu zajišťuje asistent pedagoga.

Jazyková úroveň žáka má významné nedostatky ve slovní zásobě. Žák nepojmenuje zdaleka všechno, co vidí na obrázku. Nedokáže souvisle mluvit ve větách. Dělá chyby

v gramatice. Rozumí, pouze pokud se mu komunikační partner přizpůsobí. Nerozumí vůbec nebo jen velmi pomalému tempu řeči. Mluví nesrozumitelně. Instrukce plní s dopomocí a nebo neplní vůbec.

8.2.2 Projekt Češtinou k inkluzi na základní škole B

Projekt Češtinou k inkluzi byl na základní škole B realizován tímto způsobem: žáci byli rozděleni do třech skupin, které jsou popsány výše.

Skupina žáků, kteří potřebovali intenzivní oporu, navštěvovali kurz češtiny jako cizího jazyka a to 12 hodin týdně. Tuto skupinu ve školním roce 2016/2017 tvořilo 7 žáků (4 dívky a 3 hoši). Jedna dívka z 9. ročníku, jedna dívka z 6. ročníku, dvě dívky a jeden hoch z 5. ročníku, hoch ze 4. ročníku a hoch z 2. ročníku. Ve školním roce 2017/2018 tuto skupinu utvářeli již pouze tři žáci a to žák z prvního ročníku a dvě žákyně z šestého ročníku. Je to z toho důvodu, že 4 žáci postoupili na vyšší úroveň. Většinou do skupiny vyžadující střední oporu. Jedna žákyně, díky svému nadání pro jazyky, dokonce za jeden školní rok postoupila na nejnižší stupeň podpory.

Skupina žáků vyžadující střední oporu docházeli do kurzu češtiny jako druhého jazyka 1 až 2 hodiny týdně, a to v hodinách, kdy se jejich kmenová třída vyučuje českému jazyku. V této skupině opakovali gramatické jevy daného ročníku a prohlubovali znalost nejen českého jazyka, ale i ostatních odborných předmětů (především naukových). Ve školním roce 2016/2017 byly vytvořeny tři skupiny. První skupinou byli žáci prvních tříd (3 dívky), které si rozšiřovali slovní zásobu především hovořením a čtením. Další skupinou byli žáci 3. tříd (2 chlapci a dívka), kteří si také rozšiřovali slovní zásobu, opakovali gramatické jevy a pracovali s textem. Poslední skupinu tvořil žák z 5. ročníku, který opakoval gramatické jevy a rozšiřoval své komunikační schopnosti. Následující školní rok s sebou přinesl jisté změny. Potřeby žáků vyžadovaly individuálnější přístup, a tak se skupinky rozšířily na 5 oddělení. První z nich tvořili tři žáci prvních tříd (dívka a 2 hoši), kteří si rozšiřovali slovní zásobu především herní formou. Další skupinu tvořili dva žáci třetích tříd, kteří si hlouběji vysvětlovali a procvičovali převážně gramatické jevy třetí třídy (hlavně vyjmenovaná slova). Třetím byl samostatný žák z páté třídy, který trénoval komunikační dovednosti, zejména mluvený projev. Další byl žák z šesté třídy, který si procvičoval gramatiku českého jazyka a rozvíjel čtenářskou gramotnost, resp. práci

s textem. A poslední žákyně z osmé třídy, jejíž hodiny spočívaly v dovysvětlování témat odborných naukových předmětů a propojováním s její kulturou.

Poslední skupinu tvořili žáci, kterým dostačuje podpora v kmenové třídě. Ta probíhala tak, že metodik českého jazyka z Mety podporoval vyučující a asistenty, kteří pracují s žáky s odlišným mateřským jazykem. Podpora probíhala formou osobních setkání, náslechů ve vyučovacích hodinách či konzultací pomocí emailu. Metodik poskytoval metodickou podporu při výuce žáků s odlišným mateřským jazykem tak, že zodpovídal dotazy vyučujících, doporučoval studijní materiály a aktivně pomáhal vyhledávat a vytvářet pracovní listy.

Základní škola B má v úmyslu s takto navrženým systémem vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem nadále pokračovat.

8.3 Charakteristika základní školy C

Škola se zaměřuje na rozšířenou výuku jazyků, integruje žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a to jak žáky s poruchami učení a chování, tak i žáky mimořádně nadané.

Základní škola C spolupracuje s následujícími organizacemi: META o.p.s., Kritické myšlení z.s., Step by step o.p.s., Proxima Sociale o.p.s., Člověk v tísní o.p.s., Středisko pro děti a mládež, Jazyková škola AKCENT, Společnost pro kreativitu ve vzdělávání o.p.s., Modřanská charta, Pedagogická fakulta UK Praha, Přírodovědecká fakulta UK, Pedagogicko-psychologická poradna, Speciálně pedagogické centrum a v neposlední řadě také s organizacemi jako je OSPOD a Policie ČR (Zdroj: výroční zpráva základní školy C, online, cit. 2018-04-24).⁴

Pedagogický sbor ve školním roce 2016 / 2017 tvořilo 80 pedagogických pracovníků. Z toho bylo 25 vyučujících na prvním stupni, 34 na druhém stupni, 18 vychovatelů školní družiny, 2 asistenti pedagoga a jeden vyučující češtiny jako druhého jazyka. Poradenské pracoviště tvoří školní psycholog, školní speciální pedagog a výchovný poradce (Zdroj: výroční zpráva základní školy C, online, cit. 2018-04-24)⁴.

⁴ Z důvodu anonymizace nejsou webové stránky školy uvedeny v závěrečném seznamu užitých zdrojů.

V následujícím školním roce stoupl počet asistentů pedagoga na 4, tudíž počet pedagogických pracovníků základní školy C vzrostl na 82.

Ve školním roce 2016 / 2017 navštěvovalo základní školu C 935 žáků ve 39 třídách. Do tohoto množství jsou započítáni i žáci plnící povinnou školní docházku v zahraničí dle § 38, školského zákona. Z tohoto počtu bylo 39 žáků s odlišným mateřským jazykem. Ze zemí Evropské unie 4 žáci (ze Slovenské republiky 3, z Bulharska 1). Z třetích zemí navštěvovalo školu 35 žáků (z Vietnamské socialistické republiky 16, z Ukrajiny 12, z Ruské federace 5, z Čínské lidové republiky 1, ze Spojených států amerických 1). Do kategorie s českou státní příslušností, ale neznalostí českého jazyka (bilingvních) připadalo 5 žáků (Zdroj: výroční zpráva základní školy C, online, cit. 2018-04-24)⁴.

V následujícím školním roce docházelo do základní školy C 964 žáků. Ovšem počet žáků s odlišným mateřským jazykem také stoupl a to na 48. Z tohoto počtu je 43 žáků-cizinců a 5 bilingvních žáků. Nejvíce zastoupených národností jsou opět občané z Vietnamské socialistické republiky, z Ukrajiny, z Ruské federace, z Čínské lidové republiky a ze Slovenské republiky. Počet bilingvních zůstává, tedy 5 žáků.

Multikulturní výchova probíhá formou třídních nebo ročníkových projektů, kde se žáci seznamují s odlišnými kulturami. Následující aktivitou je projekt Malá maturita, kdy žáci obhájí svou ročníkovou práci. Žáci-cizinci si většinou vybírají témata vycházející z jejich kultury, čímž ji zprostředkují svým majoritním spolužákům. Naopak žáci-cizinci se více dozvídají o naší kultuře. Podporou pro druhostupňové žáky s odlišným mateřským jazykem tvoří celoškolská rétorická soutěž Kdo to poví Cicerovi. Žáci-cizinci zaujali mnohdy odlišnými postoji k daným tématům, které vychází z rozdílného kulturního prostředí. Dalším multikulturním projektem byla dvě hudebně-dramatická celoškolská vystoupení. V neposlední řadě je třeba ještě zmínit meziškolský projekt ZE MĚ MY, do kterého také žáci-cizinci přispěli (Zdroj: výroční zpráva základní školy C, online, cit. 2018-04-24)⁴.

Základní škola C je také zapojena do projektu čtenářských klubů. Jak bylo výše popsáno, tyto kluby jsou určené pro žáky prvního stupně, kteří jsou ohroženi jazykovým neúspěchem. Na této škole probíhají dva kluby, jež celkem navštěvuje 24 žáků.

Škola si vytvořila a užívá vlastní plán osobního rozvoje, namísto předepsaného plánu pedagogické podpory. Garantem tohoto plánu je třídní učitel, nicméně na tvorbě se podílí i vyučující předmětu, ve kterém má žák obtíže, případně speciální pedagog.

Pro chod všech těchto aktivit využívá škola opět několika finančních zdrojů. Prvním je rozvojový program podpora vzdělávání cizinců ve školách. Škola čerpá ze všech třech modulů a to podporu pro žáky třetích zemí, podporu pro žáky azylanty a podporu pro žáky ze zemí Evropské unie. Dalším je Systémová podpora výuky češtiny, jako druhého jazyka, kam dochází nejen žáci této školy, ale žáci z celé městské části. Personální zajištění je financováno z rozvojového programu Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Škola si zažádala o výzvu č. 28 z operačního programu Praha – Pól růstu. Bude jím financovat především příměstský tábor, o kterém se dočtete níže. Nesmím opomenout čerpání financí ze Šablon, které mimo jiné zajišťují provoz čtenářských klubů.

8.3.1 Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem na základní škole C

Na základní škole C také přistupují k žákům individuálně, především k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, tudíž i k žákům s odlišným mateřským jazykem.

Vysokou pozornost zde věnují odpolednímu doučování. To je financováno z grantu systémové podpory výuky češtiny jako druhého jazyka a rozdělují jej na prvostupňové a druhostupňové. Doučování na prvním stupni zajišťuje třídní učitel. Věnuje se zde českému jazyku a to především gramatice, dále pak matematice, ale i humanitním předmětům. Do této skupiny nedocházejí žádní žáci z ostatních základních škol, i když jim to bylo nabídnuto. Doučování druhostupňových žáků se týká především českého jazyka a matematiky. To zajišťuje vždy vyučující daného předmětu. Do této skupiny již docházejí i žáci z okolních základních škol. Nezáměr ostatních spádových škol o doučování žáků na prvním stupni se dá vytušit, že si jej nějakým způsobem zajišťují sami.

Žáci, kteří mají opravdu nízkou úroveň znalosti češtiny a potřebují velkou podporu, docházejí do programu Češtinou k inkluzi, který popisují níže. Žáci s potřebou rozvinout si čtenářskou gramotnost navštěvují skupinu čtenářského klubu. Žáci s potřebou procvičování gramatických jevů, docházejí na odpolední doučování, které je popsáno výše. Škola zaměstnává čtyři asistenty pedagoga na prvním stupni, kteří se střídají hned v několika

třídách tak, aby v problémových předmětech dopomohli žákům s odlišným mateřským jazykem k pochopení látky. Mohou si žáka odvést ze třídy, či utvořit menší studijní skupinku, díky které získají potřebný prostor pro dovysvětlení, znázornění a propojení s tím, co již žák zná z domovské školy. Pokud žák zůstává v kmenové třídě, pracuje buď s na míru vytvořenými pracovními listy, nebo s běžnými učebnicemi daného ročníku. Na druhém stupni asistent pedagoga působí jen v pro žáka nejobtížnějším období (hlavně při příchodu jako tzv. adaptační asistent), kdy mu dopomáhá v orientaci po škole a při zařizování nezbytných školních záležitostí. Dále pak může doučovat v odpoledních hodinách. Snahou školy je, aby asistent pedagoga nebyl přítomen na všech hodinách, protože by se mohl pro nově příchozího žáka s odlišným mateřským jazykem stát bariérou v socializaci s vrstevníky. Žákovou největší pomocí je patron, který je zvolen z vrstevnického kolektivu a pomáhá mu nejen se školními povinnostmi, ale také s navazováním nových vztahů.

Lákavým projektem, který byl určen především pro žáky s odlišným mateřským jazykem bylo letní kino, ve kterém se promítaly české filmy tematicky zaměřené na kulturu, zvyky, tradice, vrstevnické vztahy, Prahu. Po promítání probíhala diskuse či různé workshopy.

Plánovaným a velice zajímavým projektem bude týdenní příměstský tábor, který se uskuteční v srpnu 2018. Je určen opět především pro žákům s odlišným mateřským jazykem, nicméně je žádoucí, aby se zúčastnili i česky mluvící děti. Důvodem uspořádání tohoto tábora je dvouměsíční pauza od českého jazyka, kdy děti převážně komunikují ve svém rodném jazyce. Aby pro ně nebyl start do dalšího školního roku příliš tvrdý a opět mohli proniknout do českého prostředí, mohou zdarma docházet do budovy školy, kde pro ně bude připraven program. Žáci se mohou těšit na mnoho společenských her, sportovních aktivit, ale i výletů do aqvaparku či do historického centra města.

8.3.2 Projekt Češtinou k inkluzi na základní škole C

Na základní škole C probíhá projekt Češtinou k inkluzi velice obdobně jako na základní škole B.

Žáci na začátku školního roku prošli jazykovou diagnostikou. Ta spočívala ve vyplnění testu, který se zaměřoval na porozumění textu, psaní, gramatice a následujícího

rozhovoru. Žáci prvních a druhých tříd podstoupily pouze rozhovor, který byl doplněný o obrázky a úkoly. Tuto diagnostiku vykonaly pracovnice z Mety. Na tomto základě vznikly dvě skupiny podle úrovně ovládnutí českého jazyka.

Díky jazykové diagnostice vznikly dvě skupiny:

1. Střední podpora

Žák s odlišným mateřským jazykem, jenž vyžaduje střední podporu, dochází na 2 až 4 hodiny výuky češtiny jako druhého jazyka. V těchto hodinách žáci opakuji gramatické jevy v českém jazyce. Výuku zajišťuje učitel češtiny jako druhého jazyka.

Žák mluví a rozumí. Jeho jazyková úroveň je taková, že splní téměř všechny úkoly v diagnostickém testu. K některým úlohám potřebuje povysvětlení a dopomoc. Nedostatky v češtině se mohou projevit následovně: nepojmenuje úplně všechny obrázky nebo si není jistý, občas nesrozumitelně vyslovuje, dělá gramatické chyby v koncovech, nepoužívá správně předložky, při psaní si může plést písmena, všem instrukcím ihned nerozumí, potřebuje povysvětlení.

2. Intenzivní podpora

Žák dochází na výuku češtiny jako druhého jazyka 8 až 12 hodin týdně, dle potřeby a jeho možností. Tato výuka probíhá podle výše popsaných témat vzdělávacího obsahu češtiny jako druhého jazyka. Jazykově pokročilejší žáci mají optimalizovanou úroveň na vyšší stupeň, přesto pokračují podle daných témat. Tuto výuku zajišťuje opět učitel češtiny jako druhého jazyka. Ve zbylých hodinách dochází žák do kmenové třídy podle svého rozvrhu. Prvostupňovým žákům je k dispozici asistent pedagoga, druhostupňovým žákům je k dispozici vrstevnický patron, v některých případech též asistent pedagoga.

Žák má výrazné jazykové nedostatky. Jeho slovní zásoba je velice strohá až žádná. Zdaleka nepojmenuje to, co vidí na obrázku. Nedokáže souvisle mluvit ve větách. Dělá chyby v gramatice. Pokud rozumí, pak jedině v případě, že se mu komunikační partner přizpůsobí. Potřebuje mimo jiné velmi pomalé tempo řeči. Mluví nesrozumitelně. Instrukce plní s dopomocí, a nebo je neplní vůbec.

Ve školním roce 2016 / 2017 navštěvovalo výuku češtiny jako cizího jazyka 8 žáků s odlišným mateřským jazykem. Skupinu s potřebou intenzivní podpory 3 žáci s časovou dotací 10 až 12 hodin týdně. Skládala se z žáků druhého a třetího ročníku. V následujícím

školním roce přišli noví žáci, proto vzrostl počet žáků s potřebou intenzivní podpory na 7. Z toho se během školního roku 3 žáci částečně zlepšili, přesto zůstali v téže skupině. Přestupu do skupiny vyžadující střední oporu postoupila jedna žákyně ze 3. ročníku. V této skupině se žáci věnovali především výše popsaným tématům. Díky nim se seznamovali jednak s danými tématy, tak se učili slovní zásobu, gramatické jevy, trénovali čtení, výslovnost, psaní a porozumění textu i mluvenému slovu. Zároveň učitelka češtiny jako druhého jazyka reagovala na látku, kterou momentálně probírali v kmenové třídě.

Skupina žáků vyžadující střední oporu docházeli do kurzu češtiny jako druhého jazyka 1 až 3 hodiny týdně, a to v hodinách, kdy se jejich kmenová třída vyučuje českému jazyku. Ve školním roce ji tvořilo 5 žáků z 3. až 6. ročníku. V následujícím školním roce skupinu tvořili již jen 2 žáci (žákyně ze 3. ročníku a žák z 5. ročníku). Tři žáci již nepotřebovali jazykovou podporu mimo třídu. Žákyně třetího ročníku, díky svému zlepšení, postoupila ze skupiny s potřebou intenzivní opory a žák pátého ročníku zůstal ve stejné, jako vloni. Některé hodiny měli společně - v těch se věnovali především rozšiřování slovní zásoby a čtení s porozuměním. Vzhledem k věkovému rozdílu těchto dvou žáků byla i rozdílná potřeba trénování si gramatických jevů. Třetí ročník je zaměřen převážně na vyjmenovaná slova, která činí potíže českým žákům, natož pak žákům s odlišným mateřským jazykem. Tuto hodinu se věnovala žákyně prohloubení si znalostí a procvičování právě vyjmenovaných slov. Pátý ročník se věnuje zejména shodou přísudku s podmětem a stavbě slova, tak to se stalo hlavní náplní samostatné hodiny.

Drobný rozdíl je zjevný v jinak pojaté koncepci rozvrhu hodin. Na základní škole C nově přichozí žáci s odlišným mateřským jazykem získají osmi hodinovou dotaci na češtinu jako druhý jazyk. Pro možnost začlenit se do kolektivu, zůstávají v kmenové třídě na veškeré výchovy (výtvarná, hudební, tělesná). Aby měli možnost orientovat se v učební látce, jsou přítomni vždy na jednu vyučovací hodinu týdně od každého předmětu. Jednotlivé hodiny se postupně navyšují dle potřeb a schopností každého žáka.

V ostatních ohledech, včetně přibližného počtu žáků a jejich hodin, je realizace projektu na obou školách obdobná. Základní škola C má také v úmyslu s takto navrženým uspořádáním vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem dále pokračovat.

9 Popis dat

Zde si můžeme přiblížit, jak si jednotlivé základní školy stojí v dílčích výzkumných otázkách, které byly stanoveny v kapitole 6.

9.1 Speciální materiály pro výuku žáků s odlišným mateřským jazykem

V této podkapitole si shrneme učebnice a výukové softwarové programy, které jednotlivé základní školy užívají při výuce žáků s odlišným mateřským jazykem.

9.1.1. Speciální učebnice a softwarové programy

Základní škola A využívá učebnice Czech by Step od autorky Lídy Holé a kol. Pedagogové si také vytváří vlastní materiály podle konkrétně probíraného tématu. Co se týče softwarových aplikací, používají především na tablety a interaktivní tabule pro propojení vizuální a motorické stránky. Aplikace se jmenuje Quizlet a je zdarma.

Základní škola B využívá také učebnice Czech by Step. Jsou zde používány materiály stažené z webových stránek www.inkluzivniskola.cz a www.detskestranky.cz. Základní škola B si také vytváří vlastní materiály. Pro zpestření výuky se zde používá softwarová aplikace jménem Včelka. Ta již bohužel není zdarma, ale její částka není vysoká.

Základní škola C nevyužívá žádné speciální učebnice, které by byly určené žákům s odlišným mateřským jazykem. Škola používá materiály z webových stránek www.inkluzivniskola.cz, www.varianty.cz a www.detskestranky.cz. Vyučující si rovněž vytvářejí vlastní materiály. Škola nevyužívá žádný speciální softwarový program či aplikaci.

9.2 Podpůrná opatření pro žáky s odlišným mateřským jazykem

Žáci s odlišným mateřským jazykem vyžadují různá podpůrná opatření ve vzdělávání tak, aby měli možnost dosáhnout školního úspěchu. Mějme na paměti, že tyto žáci se učí nejen vyučované látce, která je mnohdy i pro české žáky dost obtížná, ale

hlavně se teprve učí vyučovacímu jazyku. Z toho důvodu je důležité žáky s odlišným mateřským jazykem podporovat.

9.2.1 Plán pedagogické podpory

Základní škola A má vlastní plán pedagogické podpory pro žáky cizince, který vypracovává učitel češtiny jako druhého jazyka. Tento plán je se vyhodnocuje každé 3 měsíce a přenastavují se očekávané výstupy. Je k nahlédnutí v příloze č. 1.

Základní škola B využívá plán pedagogické podpory, který je dostupný na www.rvp.cz, který je k nahlédnutí v příloze č. 2. Tento plán také vypracovává učitel češtiny jako druhého jazyka. Plán je se vyhodnocuje u žáků s potřebou intenzivní podpory každé 3 měsíce a u žáků s potřebou střední podpory každé pololetí. Tehdy se přenastavují se očekávané výstupy.

Základní škola C si vytvořila vlastní plán pedagogického růstu, kam žákům se speciálními vzdělávacími potřebami zapisují nejen zvládnutou látku, ale i tu, na které je potřeba ještě pracovat. Plán pedagogického růstu vypracovává školní speciální pedagog. Tento plán je se vyhodnocuje každé pololetí a přenastavují se očekávané výstupy.

9.2.2 Výuka češtiny jako druhého jazyka

Základní škola A má vypracovaný vlastní školní vzdělávací program český jazyk pro cizince. Zdá se být velice efektivní, neboť žáci procházejí třemi úrovněmi jazykových dovedností, než se dostanou do běžné třídy. Tyto tři pětiměsíční fáze dají žákům s odlišným mateřským jazykem dostatek času na to, aby zvládli český jazyk a mohli se postupně zapojit do učiva daného ročníku. Velkou výhodou této základní školy je dlouhodobá praxe, která škole umožnila utvořit si funkční systém tohoto vzdělávání.

Základní škola B má také bohatou zkušenost se vzděláváním žáků s odlišným mateřským jazykem. Díky vstoupení do projektu Češtinou k inkluzi si utvořila systém vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Důležité zde je rozdělení do třech stupňů podle jazykové podpory, kdy žáci buď 1. docházejí na výuku češtiny jako druhého jazyka až na 12 hodin týdně, 2. docházejí na výuku češtiny jako druhého jazyka 2 hodiny týdně, 3. jsou plně integrováni v běžné třídě a využívají podporu asistenta pedagoga. Tento model je pro základní školu B výhodný, neboť žáků s potřebou podpory ve výuce je značný počet,

ale nově příchozí žáci (bez znalosti českého jazyka) mají svou vlastní výuku a nesedí ve třídě nadarmo.

Základní škola C také díky vstoupení do projektu Češtinou k inkluzi získala větší zkušenosti s češtinou jako druhým jazykem a systémem vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem vůbec. Nově příchozí žáci-cizinci mohou docházet na hodiny češtiny jako druhého jazyka a nemusejí na tuto čekat až do odpoledních hodin. Výhodou také je, že žák na sebe nebere vyšší pozornost vyučujícího, který se potřebuje věnovat všem žákům, nebo nesedí ve třídě nadarmo. Nově příchozí žáci s odlišným mateřským jazykem jsou v kmenové třídě vždy přítomni minimálně na jednu vyučující hodinu z každého předmětu.

9.2.3 Personální podpora asistentem pedagoga

Základní škola A nevyužívá personální podporu asistenty pedagoga k výuce žáků s odlišným mateřským jazykem.

Základní škola B využívá personální podporu asistenty pedagoga k výuce žáků s odlišným mateřským jazykem. Asistenti pedagoga podporují žáky při výuce v kmenové třídě i v odpoledních hodinách formou doučování.

Základní škola C využívá asistenty pedagoga k výuce žáků s odlišným mateřským jazykem, ale pouze na prvním stupni pro podporu ve výuce v kmenové třídě a jako tzv. adaptačního asistenta, čili průvodce pro nově příchozího žáka-cizince.

9.3 Nadstandardní podpora pro žáky s odlišným mateřským jazykem

Nadstandardní podpora ve škole pro žáky s odlišným mateřským jazykem je důležitá především pro zapojení do kolektivu českých žáků. Vybrané pražské základní školy se o to snaží pomocí projektů, průřezových témat multikulturní výchovy a spoluprací s nestátními neziskovými organizacemi.

9.3.1 Financování nadstandardních služeb

Základní škola A financuje nadstandardní výuku žáků s odlišným mateřským jazykem pomocí rozvojového programu podpory vzdělávání cizinců ve školách, a to ze všech tří modulů, které jsou popsány výše. Dalším zdrojem financí je Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka. Tato výuka probíhá dvakrát týdně a to vždy dvě vyučovací hodiny v odpoledních hodinách. Posledním zjištěným zdrojem jsou Šablony, ze kterých škola financuje individuální doučování, čtenářské kluby a nákup učebnic a speciálních pomůcek pro žáky s odlišným mateřským jazykem.

Základní škola B financuje nadstandardní výuku žáků s odlišným mateřským jazykem pomocí rozvojového programu podpory vzdělávání cizinců ve školách, a to ze všech tří modulů. Následujícím zdrojem financí je Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka. Výuka probíhá dvakrát týdně a to vždy dvě vyučovací hodiny v odpoledních hodinách. Dalším zdrojem jsou Šablony, ze kterých škola financuje individuální doučování, čtenářské kluby a nákup učebnic a speciálních pomůcek pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Škola pro personální zajištění využívá grant asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

Základní škola C financuje nadstandardní výuku žáků s odlišným mateřským jazykem pomocí rozvojového programu podpory vzdělávání cizinců ve školách, a to ze všech tří modulů. Dalším zdrojem financí je Systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka. Škola C si tuto výuku uzpůsobila dle vlastních potřeb. Jedno odpoledne (dvě vyučovací hodiny) jsou určeny pro prvostupňové žáky k procvičení českého jazyka, matematiky i dalších humanitních předmětů. Druhé odpoledne (dvě vyučovací hodiny) je určeno pro druhostupňové žáky a pozornost se věnuje hlavně českému jazyku, ale i matematice. Následujícím zdrojem jsou Šablony, ze kterých škola financuje individuální doučování, čtenářské kluby a nákup učebnic a speciálních pomůcek pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Škola pro personální zajištění využívá grant asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením a děti žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

9.3.2 Projekty pro podporu začlenění žáků-cizinců

Základní škola A pořádá různá tematická setkávání, ve kterých navzájem poznávají kulturu minority a majority jak žáci, tak jejich rodinní příslušníci. Tato setkávání probíhají v odpoledních hodinách v prostorách školy a účastníci se seznamují s lidovými tradicemi, okolím místa bydliště i tradičními pokrmy. Z hlediska průřezových témat multikulturní výchovy jsou také každoročně pořádány různé projekty, které seznamují majortitní společnost se zvyky a tradicemi minoritní společnosti, která je zastoupena konkrétními žáky dané školy. Projekty se týkají jak společenských věd, tak i výtvarné a hudební výchovy.

Základní škola B koná v rámci průřezových témat multikulturní výchovy různé etnické a multikulturní projekty. Tyto projekty se konají každé pololetí vždy v jedné třídě a to v rámci předmětu etická výchova. Díky těmto projektům se žáci z majoritní společnosti dozvídají o kultuře svých žáků, kteří pocházejí z rozličných zemí.

Základní škola C podporuje seznamování kultur také pomocí projektových dní v rámci průřezových témat multikulturní výchovy. Zajímavým projektem je Malá maturita, kdy žáci obhajují svou ročníkovou práci a žáci-cizinci si mnohdy vybírají témata vycházející z jejich kultury, čímž ji zprostředkovávají svým majoritním spolužákům. Dalším multikulturním projektem byla dvě hudebně-dramatická celoškolní vystoupení, která žákům přiblížila ostatní kultury. Za zmínku zajisté stojí rétorická soutěž Kdo to poví Cicerovi, v níž žáci-cizinci poskytují svým spolužákům zajímavé postoje k daným tématům, které vychází z rozdílného kulturního prostředí. Velice oblíbeným projektem bylo letní kino, ve kterém se promítaly výhradně české filmy a následovala diskuse. Plánovaným projektem je příměstský tábor, který ještě před začátkem školního roku propojí žáky s odlišným mateřským jazykem a české žáky. Je to z toho důvodu, že žáci-cizinci mnohdy na celé léto odjíždějí do domovské země, tak aby měli prostor pro aktivizaci českého jazyka.

9.3.3 Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi

Základní škola A spolupracuje s neziskovou organizací Meta, o.p.s. a to především ohledně metodických doporučení výuky češtiny jako druhého jazyka. Také se podílí na osvětě celého tématu vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem. Další spolupracující nestátní neziskovou organizací je Diakonie Českobratrské církve evangelické. Diakonie

v projektu DOMA napomáhá především žadatelům o azyl se startem nového života na novém místě a podporuje přirozené sociální vztahy.

Základní škola B využívá pro podporu výuky žáků s odlišným mateřským jazykem služby obecně prospěšné společnosti Meta, o.p.s. Meta nejen, že metodicky podporuje přímo pedagogy, ale také navrhla systém výuky češtiny jako druhého jazyka, který je popsán výše. Další spolupracující nestátní neziskovou organizací je Nová škola, která díky svému programu Rozlety pomáhá žákům s odlišným mateřským jazykem zlepšit si svůj školní prospěch pomocí doučování. Pedagogičtí pracovníci základní školy B využívají vzdělávací kurzy této organizace, především ty, které mají za cíl zlepšit spolupráci pedagoga a asistenta pedagoga.

Základní škola C je také podporována organizací Meta, o.p.s. Organizace nejen, že metodicky podporuje přímo pedagogy, ale také navrhla systém výuky češtiny jako druhého jazyka, který je popsán výše. Další spolupracující obecně prospěšnou společností je Proxima Sociale, která díky programu Spolu v komunitě napomáhá cizincům zážitkovou formou překonávat jazykové a sociokulturní bariéry. Následnou organizací, se kterou škola spolupracuje je obecně prospěšná společnost Člověk v tísni. Její program Varianty poskytují škole nejen metodické a výukové materiály, ale také další vzdělání pedagogických pracovníků.

10 Diskuse

Výzkumů realizovaných na toto téma je u nás v České republice stále malé množství, tudíž výsledky této práce není moc s čím srovnávat. Přes to za zmínění stojí nějaké shody v pojetí vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem.

Heckmann (2008) tvrdí, že příliš selektivní vzdělávací systém může zhoršovat situaci dětí z minorit na školách, a také jim dávat nedostatečnou podporu ve vzdělávání. Z tohoto pohledu je výhodné, že vybrané pražské základní školy jsou běžnými školami a žáky s odlišným mateřským jazykem se i přes minimální znalost českého jazyka snaží integrovat do běžné třídy. Nedochozí tak k nežádoucí segregaci ve vzdělávání.

Z výzkumu Bryndové (2017) vyplývá, že vyučující obvykle vítají pomoc asistenta pedagoga v hodině, ve které se vyskytuje žák s odlišným mateřským jazykem. To koresponduje s výzkumem na základní škole B, kde intenzivně využívají asistenty pedagoga pro podporu žáků s odlišným mateřským jazykem. Na základní škole A vyučující nemají pocit potřeby asistenta pedagoga v hodině z důvodu přítomnosti žáků s odlišným mateřským jazykem. Na základní škole C pedagogové prvního stupně vítají přítomnost asistenta pedagoga v hodině s žáky s odlišným mateřským jazykem. Na stupni druhém by vyučující také asistenta pedagoga přivítali, ten však z několika důvodů na druhý stupeň nedochází. Závěrem tedy plyne, že pedagogové, kteří mají ve třídě žáky s odlišným mateřským jazykem, jsou zpravidla vděční za personální podporu asistenta pedagoga.

Z výzkumu Kocianové (2015) vyplynulo, že pedagogové nepoužívají speciální učebnice pro žáky s odlišným mateřským jazykem, nýbrž zjednodušují cvičení v běžných učebnicích. Z výzkumu této práce vyplynulo, že dvě základní školy ze tří, používají speciální učebnice a materiály pro výuku žáků s odlišným mateřským jazykem.

Dále Kocianová (2015) zjistila, že se pedagogové při tvorbě vlastních výukových materiálů inspiroují převážně na portále Mety, o.p.s. (www.inkluzivniskola.cz). To koresponduje se zjištěním autorky této práce, která došla k závěru, že vyučující dvou ze třech vybraných škol se inspiroují také právě na portále Mety, o.p.s.

11 Doporučení pro praxi

Podle zjištění je výhodné, když má škola vypracovaný speciální školní vzdělávací program pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Doporučením pro organizaci výuky češtiny jako druhého jazyka na základní škole B a základní škole C je, aby zvážili možnost zapojení obdobné teze do svého školního vzdělávacího programu.

Plány pedagogické podpory vytvářejí všechny vybrané základní školy. Základní škola A a C využívají vlastní formulář. Základní škola B by si mohla daný formulář také upravit, například oddělit jednotlivé naukové předměty.

Využívání personální posily asistentů pedagoga, především sdílených asistentů pedagoga pro několik žáků s odlišným mateřským jazykem se zdá být výhodné řešení pro školy, které si z finančních důvodů nemohou dovolit učitele češtiny jako druhého jazyka. Základní škola B a základní škola C využívají ke vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem personální podporu asistenta pedagoga. Zejména sdílený asistent pedagoga pro více žáků se zdá být výhodným řešením při vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a především dobrou pomocí při adaptaci žáka. Základní škola A by měla zvážit podporu žáků s odlišným mateřským jazykem asistentem pedagoga.

Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi je očividně výhodná při výuce žáků s odlišným mateřským jazykem k řešení neobvyklých situací. Navázání spolupráce s těmito organizacemi je v poslední době velice rychlá a jejich působení je příznivé. Všechny vybrané základní školy spolupracují s nestátními neziskovými organizacemi.

Dalo by se shrnout, že školy jsou dobře informovány o různých možnostech financování nadstandardní výuky žáků s odlišným mateřským jazykem a tyto finance vítají. Za poslední období jsou možnosti (minimálně v hlavním městě Praha) celkem rozmanité. Každá škola má možnost si zažádat přesně o takové prostředky, které zrovna využije. Bohužel zatím není vybudován systém financování vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, ale formou projektů a grantů je možné tyto prostředky získat. Z toho důvodu je vhodné, aby škola měla jednoho pedagogického pracovníka, který projekty, granty a výzvy sleduje.

Z výzkumu i diskuse s odbornou literaturou vyplývá, že je vhodné žáky s odlišným mateřským jazykem, i přes jejich nedostatečnou znalost českého jazyka, začleňovat do kmenové třídy alespoň na jednu hodinu týdně z daného předmětu. Žák získá orientaci

v konkrétní látce a díky zjednodušení a vizualizaci má možnost novou látku propojit s dříve naučeným.

Pro praxi by bylo vhodné připravit budoucí učitele na tuto problematiku. Překvapení po příchodu do školy by mohlo mnohé odradit, což by působilo negativně. Práce s heterogenním kolektivem by mělo být v jednadvacátém století výzvou, ne zklamáním.

Zástupci škol i samotní vyučující by se měli nadále a intenzivněji stýkat na odborných konferencích a seminářích, kde si budou sdělovat systémy výuky, vlastní postupy a dále sdílet dobrou praxi. Bylo by výhodné tato setkání rozšířit po celé České republice.

Úplným závěrem je potřeba konstatovat, že v České republice jsme s výukou žáků s odlišným mateřským jazykem teprve na cestě. Nicméně po malých krůčcích postupujeme k budoucí systematizaci výuky češtiny jako druhého jazyka. Sdílení dobré praxe je toho důkazem.

12 Seznam použitých informačních zdrojů

BEJČEK, J. M. (2016). Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou. Praha. UJAK. ISBN 978-80-7452-123-2.

ČESKO (2004a). Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In Sbírka zákonů České republiky. Částka 190/2004. ISSN 1211-1244.

ČESKO (2005). Vyhláška č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In Sbírka zákonů České republiky. Částka 11/2005. ISSN 1211-1244.

ČESKO (2016). Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In Sbírka předpisů České republiky. Částka 10/2016. ISSN 1211-1244.

HECKMANN, F. (2008). Education and the integration of migrants. NESSE Analytical Report 1 for EU Commission DG Education and Culture. Bamberg. University of Bamberg. NES51708-004-2.

JANDOUREK, J. (2001). Sociologický slovník. Praha. Portál. ISBN 80-7178-535-0.

KOSTELECKÁ, HÁNA, HASMAN (2017). Integrace žáků-cizinců v širším kontextu. Praha. Karolinum. ISBN 978-80-7290-896-7.

KROUPOVÁ, K., a kol. (2016). Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy. Praha. Grada. ISBN 978-80-247-5264-8.

MORVAYOVÁ, P., MOREE, D. (2009). Dvakrát měř, jednu řež: od multikulturní výchovy ke vhledu. Praha. Člověk v tísni. ISBN 978-80-86961-86-6.

PRŮCHA, J., a kol. (2011). Pedagogický slovník – 7. aktualizované a rozšířené vydání. Praha. Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.

RADOSTNÝ, L., a kol. (2011). Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách. Praha. Meta. ISBN 978-80-254-9175-1.

SPILKOVÁ, V., a kol. (2005). Proměny primárního vzdělávání v ČR. Praha. Portál. ISBN 80-7178-942-9.

ŠVARCOVÁ, E. (2008). Slovníček pojmů k multikulturní výchově. Hradec Králové. Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-251-0.

Internetové prameny:

Asociace učitelů češtiny jako druhého jazyka (online, cit. 2018-06-28). Dostupné z: <http://www.auccj.cz/>

BRYNDOVÁ, A. (2017). Práce s žáky s odlišným mateřským jazykem v hodinách českého jazyka na 1. stupni ZŠ. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katedra primární pedagogiky. (online, cit. 2018-07-09). Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/171791>

Centra na podporu integrace cizinců (online, cit. 2018-06-12). Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/>

Centrum Czech In (online, cit. 2018-06-14). Dostupné z: <http://czechinskola.cz/>

Centrum pro integraci cizinců (online, cit. 2018-06-16). Dostupné z: <http://www.cicpraha.org/>

Dětské stránky (online, cit. 2018-06-17). Dostupné z: <https://www.detskestranky.cz/>

Diakonie Českobratrské církve evangelické (online, cit. 2018-05-15). Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/>

InBáze (online, cit. 2018-06-17). Dostupné z: <http://www.inbaze.cz/>

Inkluzivní škola (online, cit. 2018-06-03). Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/>

KOCIANOVÁ, B. (2015). Výzvy integrace žáků-cizinců na 1. stupni ZŠ. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katedra primární pedagogiky. (online, cit. 2018-07-10). Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145893>

Kurzy češtiny pro cizince (online, cit. 2018-05-30). Dostupné z: <http://www.kurzycestinyprocizince.cz/>

Magistrát hlavního města Prahy (online, cit. 2018-05-31). Dostupné z:
http://skoly.praha.eu/88163_Systemova-podpory-vyuky-CJ-jako-ciziho-jazyka-ve-22-MC-HMP

META, o.p.s. (online, cit. 2018-06-02). Dostupné z: <http://www.meta-ops.cz/>

Metodický portál inspirace a zkušeností učitelů (online, cit. 2018-06-04). Dostupné z:
<http://www.rvp.cz/>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (online, cit. 2018-06-15). Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/>

Nová škola o.p.s. (online, cit. 2018-06-17). Dostupné z: <http://www.novaskolaops.cz/>

Poradna pro integraci (online, cit. 2018-06-14). Dostupné z: <http://www.p-p-i.cz/>

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky (online, cit. 2018-06-02). Dostupné z:
<https://www.psp.cz/>

Proxima Sociale o.p.s. (online, cit. 2018-06-16). Dostupné z:
<http://www.proximasociale.cz/>

Ročenka MŠMT (online, cit. 2018-05-11). Dostupné z:
<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistická ročenka MŠMT (online, cit. 2018-06-20). Dostupné z:
<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Varianty – vzdělávací program společnosti Člověk v tísni o.p.s. (online, cit. 2018-06-15).
Dostupné z: <https://www.varianty.cz/>

13 Seznam příloh

Příloha 1: Plán pedagogické podpory pro žáky cizince ze základní školy A

Příloha 2: Plán pedagogické podpory ze základní školy B

Příloha 3: Přehled pražských škol, ve kterých probíhá systémová podpora výuky češtiny jako druhého jazyka

Příloha 4: Otázky k semistrukturovanému rozhovoru na vybraných základních školách v Praze

Příloha 5: Ukázka diagnostiky jazykových schopností – Meta o.p.s.

Příloha 6: Ukázka tematického okruhu a přehled posloupnosti výslovnosti, pravopisu, čtení a psaní z projektu Češtinou k inkluzi (Meta, o.p.s)